

№ 2 від 26.11.2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики
початкової освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Базові психолого-педагогічні засади формування національної свідомості
учнів початкової школи

Виконала:

Павлюк Віта Геннадіївна

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Науковий керівник:

кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри теорії
і методики початкової
освіти

В.Ф. Решетняк

Консультант:

(науковий ступінь, учене звання,
посада)

(ініціали, прізвище)

Допущено до захисту
"12" 12 2024р.

Завідувач кафедри

М. Б. Земченко
(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: «6» грудня 2024р.

Оцінка 85 В

Підписи членів ЕК:

Решетняк (Решетняк В.Ф.)
Савченко (Савченко В.О.)
Сидоренко (Сидоренко В.І.)
Соловйов (Соловйов І.В.)

Глухів – 2024

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики

початкової освіти

Магістерська робота

Базові психолого-педагогічні засади формування національної свідомості учнів початкової школи

Виконала:

здобувачка: Павлюк Віта Геннадіївна

Спеціальність: 013 Початкова освіта

Науковий керівник

кандидат педагогічних

наук,

доцент кафедри теорії і методики

початкової освіти

В.Ф. Решетняк

Консультант:

Допущено до захисту
« ____ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

(підпис) (ініціали, прізвище)

Дата захисту: « ____ » _____ 20__ р.

Національна оцінка

Кількість балів: _____ Оцінка

ECTS _____

Підписи членів комісії:

Глухів 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	10
1.1. Формування національної свідомості учнів початкової школи як психолого-педагогічна проблема	10
1.2. Особливості формування національної свідомості учнів початкової школи.....	18
1.3. Система формування національної свідомості учнів початкової школи в практиці роботи школи.....	34
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	53
2.1. Програма дослідження системи формування національної свідомості учнів початкової школи.....	53
2.2. Стан дослідження системи формування національної свідомості учнів початкової школи.....	61
2.3. Методичні рекомендації з формування національної свідомості учнів початкової школи.....	71
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	83
ДОДАТКИ.....	88

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства питання формування національної свідомості серед молодого покоління має особлив значення. Україна, як і багато інших країн світу, переживає складний період становлення своєї національної ідентичності, зокрема в умовах глобалізації та різноманітних викликів сучасності. Важливим аспектом в цьому процесі є формування національної свідомості вже на ранньому етапі освіти, зокрема в початковій школі.

Одним із ключових чинників, що підкреслює актуальність даного дослідження, є зростання впливу глобалізації та інформаційних технологій на формування світогляду молодого покоління. За умов постійного доступу до різноманітної інформації через інтернет, соціальні мережі та інші медіа, важливо виховувати у дітей критичне мислення та здатність аналізувати інформацію з позицій національної свідомості.

Також варто враховувати соціокультурні та політичні зміни в українському суспільстві, що відбуваються на сучасному етапі. Зміни в політичному курсі країни, зокрема спрямованість на зміцнення національної самосвідомості та підтримку української мови, створюють необхідні умови для активного впливу національної ідентичності на освітній процес.

Крім того, велика увага у сучасному науковому та педагогічному середовищі приділяється питанням психолого-педагогічної підтримки дитинства та розвитку особистості в умовах сучасного суспільства. Формування національної свідомості є важливою складовою цього процесу, оскільки вона впливає на становлення особистості, її ціннісні орієнтації та ментальність.

Сьогодні дуже важливо формувати в кожній особистості національну свідомість і починати це робити варто з дитинства.

Формування національної свідомості серед молодших школярів є дуже важливим процесом з кількох причин:

- ✓ Створення основ громадянської свідомості. Це означає, що виховання національної свідомості у дітей сприяє формуванню громадян, які розуміють свої права та обов'язки в суспільстві, що сприяє формуванню позитивного ставлення до власної країни та готовності долучитися до її розвитку.
- ✓ Збереження культурної спадщини. Національна свідомість допомагає дітям працювати над збереженням своєї культурної спадщини, традицій та мови і поважати їх. Це важливо для зміцнення ідентичності та самосвідомості у відношенні до власного народу.
- ✓ Просвітницька роль. Формування національної свідомості допомагає дітям краще розуміти історію своєї країни, її досягнення та виклики. Це сприяє уникненню стереотипів та сприяє більш об'єктивному сприйняттю світу.
- ✓ Сприяння міжкультурному розумінню. Розуміння власної культури дає можливість учням краще розуміти та поважати культури інших народів. Це сприяє розвитку толерантності та міжкультурного діалогу.

Усе це разом створює основу для того, щоб учні могли відчувати себе частиною свого народу, розуміти його історію та цінності, і бути активними громадянами своєї країни.

Що собою являє поняття “національна самосвідомість”? А. Фрідріх дає наступне визначення терміну “національна свідомість” — це складне соціально-психічне утворення особистості, що є самоусвідомленням причетності до нації, готовності сумлінно й творчо працювати на благо Вітчизни, зміцнювати єдність свого народу [43, с. 21]. В Малій енциклопедії поняття національна свідомість трактується як сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних

поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, в яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів.[24]

Розглянемо, які ж рівні має національна свідомість. Проаналізувавши декілька енциклопедій, а саме Малу енциклопедію етнодержавознавства [24], можна виділити складові національної свідомості:

- сприйняття навколишнього світу та ставлення до нього;
- усвідомлення національно-етнічної належності;
- ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти;
- ставлення до представників інших націй і національностей;
- патріотичні почуття та патріотична самосвідомість;
- усвідомлення національно-державної спільноти.

Український психолог та педагог М.Й. Боришевський визначав національну самосвідомість як «усвідомлення особистістю себе часткою певної національної (етнічної) спільноти та оцінював себе як носія національних (етнічних) цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності»[24].

Для повного розуміння цього питання необхідно розглянути такі поняття, як мова, культура, традиції та віра. Іван Огієнко висловив думку, що мова є нашою національною відмінністю, вона втілює нашу культуру та сутність нашої свідомості. Я погоджуюся з його словами, адже кожен громадянин має знати та вільно спілкуватися своєю рідною мовою в ній душа та свобода, сила і наснага. Це має усвідомити кожен громадянин і тоді мова стане нашою зброєю.

Культура (лат. Cultura — «обробіток», «обробляти») — сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; історично набутий набір правил усередині соціуму для його збереження та гармонізації.

Традиції — досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично й передаються з покоління в покоління. За давньою традицією, яка збереглася ще в селах — називав син батька та матір на «ви» (Микола Зарудний «На білому світі» 1967, с.117).

Віра, в контексті людських цінностей, може мати кілька аспектів:

Віра у себе - це переконання у власних здібностях, можливостях та силі подолати виклики та досягти поставлених цілей. Віра у себе є важливою складовою психологічного благополуччя та успіху у житті.

Соціальна віра - це віра у добро, справедливість та підтримку від інших людей та суспільства загалом. Вона відображається у взаємодії з іншими людьми, відчуття спільності та довіри до оточуючих.

Етична віра - це переконання в основних моральних принципах та цінностях, які визначають правильність чи неправильність певних дій. Вона спонукає людей діяти відповідно до своїх переконань та дотримуватися встановлених етичних стандартів.

Віра відображає глибокі цінності та переконання людини, визначаючи її моральний компас, життєві пріоритети та взаємодію зі світом навколо неї.

Саме мова, традиції, віра, культура сприяє прояву патріотизму, що є одним з важливих рис сучасної розвиненої особистості.

Патріотичне виховання - це виховна діяльність, яка спрямована на формування та розвиток у вихованців почуття патріотизму. Воно виховує у дітей любов до Батьківщини, національну гідність та самосвідомість; дбайливе ставлення до природи рідного краю; необхідність зробити свій внесок у розвиток та процвітання країни; ощадливе ставлення до рідної мови, традицій, культури; потяг працювати заради достатку держави, свого народу; зацікавленість в міжнародному спілкуванні. Воно має застосування як у сім'ї, так і в школі, а також у громадських та державних організаціях. Зараз особливо важливо формувати в учнів початкової школи національну

свідомість, бо дуже багато різної фейкової інформації, особливо в ЗМІ - це негативно впливає на формування почуття любові і віри до свого народу та своєї країни. Саме вчителі початкових класів мають підготувати учнів до життя в інформаційному суспільстві, до роботи по збереженню цінностей та норм українського народу.[6]

Національно-культурні традиції є детермінантом навчально-виховної діяльності початкової ланки. Засвоєння традицій потребує спеціального, цілеспрямованого, організованого процесу, без якого неможливо сформувати молоде покоління, яке має не тільки правильно сприймати соціально-економічні перетворення в країні, а й стати соціально-активною силою. Відомо, що багато учнів погано володіють українською мовою, про це свідчать продукти їх навчальної праці, а саме написані ними диктанти, твори, тощо. Також не всі школярі знають народні обряди, звичаї, історію свого рідного краю та своєї країни. Педагоги мають усвідомити те, що проблему стимулювання розвитку національної свідомості учнів необхідно розв'язувати на ґрунтовній теоретичній базі. Ця база створювалась протягом тривалого часу.

Над питанням українського менталітету працювало багато педагогів та науковців: П. Чубинський, О. Потербня, Г. Сковорода, М. Максимович, М. Грушевський. Велике значення для розробки сучасних підходів та методів формування у дітей елементів національної свідомості мають концепції розвитку української школи, розроблені Л. Артемовою, А. Богуш, Л. Калуською, Н. Лисенко, Т. Поніманською. Значний внесок у розвиток формування національної свідомості громадян зробили такі вчені, як В. Дончик, І. Дзюба, М. Євтух, М. Стельмахович, Д. Тхоржевський та інші. Такі вітчизняні педагоги, як О. Дорошкевич, Г. Ващенко, П. Куліш, С. Русова, К. Ушинський, О. Духнович. Дослідження О. Вишневського, Г. Філіпчука, В. Борисова дуже сприяли розв'язанню цієї проблеми.

Актуальність проблеми є різнобічна і потребує розв'язання на різних рівнях: теоретичному, філософському, технологічному, враховуючи вікові особливості дітей. Одним із її завдань є висвітлення умов опанування молодшими школярами цінностями національної культури як особистісними.

Наразі спостерігаються суперечність між соціальним впливом загальноосвітньої школи на особистість школяра з недостатнім рівнем розвитку національної свідомості та високим рівнем розвитку національної самосвідомості, тому це дослідження є актуальним сьогодні. Потрібно створити умови для гарного засвоєння школярами цінностей національної культури, налаштувати процес оволодіння ними. Вчителям також потрібно усвідомити необхідність підвищення власного рівня розвитку національної свідомості для ефективного стимулювання розвитку особистості школяра. Наразі простежується недостатня розробленість в теорії виховання змісту, форм, моделей, методів. Учень початкової ланки має оволодіти національними цінностями та усвідомити своє власне національне «Я». Зараз як ніколи важливо формувати в учнів національну свідомість, бо саме вона сприяє єднанню українського народу. Кожна людина має знати та цінувати свою мову, культуру та традиції, бо завдяки ним в нас є історія, яка передає всю глибину і красу нашого чуттєвого народу. Завдяки сформованій національній свідомості суспільство стане згуртованим, буде дбати та боротися за свою країну, культуру та історію. [10]

Отже, актуальність дослідження полягає в необхідності розробки та впровадження психолого-педагогічних засад формування національної свідомості учнів початкової школи в умовах сучасного суспільства, що враховуватиме специфіку розвитку дитини, вплив глобалізаційних процесів та актуальні вимоги українського суспільства.

Актуальність цієї проблеми сприяла вибору теми магістерської роботи.

Об'єкт дослідження— навчально-виховна робота.

Предмет дослідження — психолого – педагогічні засади формування національної свідомості в навчально-виховній роботі.

Мета дослідження — розробити рекомендації вчителю початкової школи до формування національної свідомості учнів.

Завдання дослідження:

- теоретично проаналізувати чинники формування національної свідомості;
- дослідити стан формування національної свідомості в практиці роботи початкової школи;
- розробити рекомендації вчителю початкової школи по формуванню національної свідомості учнів.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети дослідження використано такі методи:

теоретичні: аналіз і узагальнення можливостей навчального матеріалу у розвитку національної свідомості особистості учня; аналіз наукової літератури з обраної теми; навчальних програм для початкових класів;

статистичні: методи експериментальної статистики для обробки даних експериментального дослідження.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1 Формування національної свідомості учнів початкової школи як психолого-педагогічна проблема

Національна свідомість є складним та багатогранним явищем, яке визначається системою цінностей, переконань, традицій і спільних історичних досвідів народу. У кожній країні формування національної ідентичності у молодшому шкільному віці має велике значення, оскільки саме тут закладаються основи для подальшого розвитку культурної та соціальної самосвідомості учнів. Початкова школа, як перший етап освітнього процесу, має потенціал для активного впливу на формування національної свідомості, створюючи учням можливості пізнавати свою культурну спадщину, розуміти значення національних символів та розвивати почуття патріотизму.

У цьому контексті ми розглянемо теоретичні підходи до розуміння національної свідомості, а також практичні методи та стратегії, які можуть бути використані вчителями та педагогами для ефективного впливу на цей процес.

Теоретичний огляд

Формування національної свідомості учнів початкової школи засноване на комплексному підході, що охоплює психологічні, педагогічні та соціологічні аспекти. Теорії розвитку, такі як теорія соціокультурного розвитку В. В. Леонтьєва та теорія психосоціального розвитку Е. Еріксона, вказують на те, що формування ідентичності відбувається через взаємодію з соціальним оточенням та культурними нормами.

Особливу увагу слід приділити вивченню впливу освітніх програм та методик на формування національної свідомості. Вивчення історії та культури своєї країни, знайомство з традиціями та звичаями, участь у

національних святкуваннях та заходах - все це сприяє вихованню почуття гордості за свою націю та розумінню значення її культурної спадщини.

Крім того, важливо враховувати вплив соціального середовища на формування національної ідентичності. Сім'я, школа, рідна мова, мас-медіа - усі ці фактори мають велике значення у процесі становлення національної свідомості дитини.

Враховуючи ці аспекти, вчителі та педагоги можуть розробляти і впроваджувати педагогічні стратегії, спрямовані на ефективне формування національної свідомості учнів початкової школи. Важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня та створювати стимулююче середовище для їхнього особистісного розвитку.

Формування національної свідомості було актуальним впродовж історії розвитку української нації. Чинниками формування національної свідомості завжди було народне виховання, до якого відносяться народне мистецтво: танкове, пісенне, музичне, декоративно-ужиткове, поетичне та ін. Саме воно було джерелом народного виховання. В той час, як була Київська Русь, функціонували такі ланки: сімейне виховання, початкові училища, середня і вища школа.

Значний вплив на піднесення національної системи виховання мали церква і релігія. Зберігаючи елементи традицій релігії у виховному процесі, закріпилися християнські ідеї. Священники та служителі церкви не тільки відкривали навчально-виховні заклади, а й сприяли використанню у вихованні наукових, літературних, історичних, культурних, духовних ідей, пам'яток, творів. Саме вони були важливим чинником розвитку освіти та виховання.[20, с.225]. У дітей та дорослих розвивали уяву, раціональне мислення, спрямовували енергію душі на ідеї добра, співчуття, доброзичливості, правди та інших важливих загальнолюдських цінностей та національних.

Багато історико-літературних, культурних, педагогічних пам'яток вціліли з XVI—XVII ст.. Вони втілюють у собі великий гуманістичний, виховний потенціал.[20,с.320].

Значний внесок у національну систему виховання зробили такі культурні та освітні діячі минулого: І. Вишенський, літописець Нестор, П. Могила, І. Борецький, О. Духнович, М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та інші.

В епоху великого національного Відродження (XVI—перша половина XVIII ст.) українська національна система виховання досягла значних досягнень і переживала період розквіту. Ідеї свободи і незалежності України, а також визнання козацького руху як сили вільнолюбного суспільства і військової сили сприяли духовному піднесенню українського народу. У цей час розквітало мистецтво, ремесло, фольклор, народний театр, книгодрукування та інші аспекти культурного історичного життя.[9]

Козацько-гетьманська епоха, що гарантувала вільній країні розвиток національної педагогічної теорії і практики, породила незвичайний феномен — козацьку педагогіку. Українську систему виховання збагачували наукові, суспільно-політичні ідеї, високі моральні ідеали та інші цінності, які склали сутність діяльності соціальних інститутів, демократичних громадсько-культурних рухів, організацій. Але з утратою політичної незалежності України, почала слабшати українська система виховання навчальних закладах. Українській молоді нав'язували чужу мову, релігію, культуру, звичаї та традиції.[20, с. 331]. Так деякі люди починали переходити на чужу мову, тим самим відступали від рідного народу, і система національного виховання зазнала удару, та розвивалась дуже повільно. Але все таки вона функціонувала в сім'ях. Видатні українці берегли українські народні традиції, звичаї, мову, як найдорожчу святиню.

Одним з перших видатних педагогів минулого на Україні був Г.С. Сковорода. Це видатний філософ-просвітитель і поет другої половини 18

століття, який відстоював твердження, що простий народ здатен до самостійної педагогічної творчості, говорячи: «Правильне виховання криється в природі самого народу, як вогонь і світло в кремені». (Г.С. Сковорода). Вірші, байки, притчі, діалоги Сковороди пронизані ідеями народної педагогіки.[42]

В умовах великого загострення політичних та культурних суперечностей в Україні, кріпацтва українських селян, він закликав до пізнання в собі «істинної людини», до активізації внутрішнього життя. Його філософія послужила змістовому збагаченню досвіду національної свідомості. Сковорода відстоював ідеї свободи добродесної, вихованої, відповідальної людини.

Г.С. Сковорода, видатний український педагог, стверджував, що кожна людина повинна ознайомитися зі своїм народом і через знання свого народу знайти відображення самого себе. Він вказував на необхідність відродження національної системи виховання і говорив: « Якщо ти українець, будь ним. Якщо ти поляк , то будь поляком. Ти німець? Будь німцем. Ти француз? Будь французом. Татариним. Все добре на своєму місці і своєю мірою, за все прекрасне, що чисте, природне, тобто непідробне»[35, с.87].

Г.С. Сковорода - геніальний філософ та педагог, який переживав за свій народ та його тяжку долю. Після нього за народною педагогікою почав спостерігати О. Духович, який видав перший підручник в Україні «Народна педагогіка в пользу училищ й учителей сельских» (1857). Там він узагальнив досягнення великого досвіду працюючих в галузі виховання.

Великий внесок О. Духновича полягав у захисті національних прав карпато-руського народу та в пробудженні національної свідомості русинів. Він став символом національної честі, совісті та гордості, уособленням святині нашого народу. Своїми діями він об'єднав слов'янський світ і його кращих представників, які боролися за національну свободу. Сьогодні він залишається нашим великим та мудрим наставником, який засуджував війни

та насильство. Важко переоцінити значення геніального поета, художника Т.Г. Шевченка, який все життя боровся за відродження національної ідеї, національного виховання. Він був першим, хто об'єднав українців у боротьбі за національне відродження через свої поетичні твори. Він був основоположником нової української літератури і в 1861 році видав український букварик, в якому сформував ідеї народної педагогіки та народознавства.

Тарас Шевченко — символ правди, любові до людини, Батьківщини, безстрашності, доброчесності. У своїй творчості він зігривав гарячою любов'ю свою рідну Батьківщину і проймався великою ненавистю до ворогів та гнобителів українського народу. Він боровся до останнього у своїх думках, піснях, боровся за світлу долю свого народу, та оспівував свою Батьківщину та свій народ. За національну систему виховання почали боротися й інші діячі освіти, культури, науки.

Великої популярності здобули праці таких українських істориків та українських народознавців: Величка, Самовидця, Граб'янки, Д. Батиш-Каменського, М. Костомарова, В. Антоновича, М. Грушевського, М. Аркаса, І.Франка, В. Гнатюка, Ф. Колеса, П. Чубинського, Ф. Вовка, М. Кравченка та ін. Праці відомих мовознавців О. Бодянського, О. Потербні, Б. Грінченка, А. Кримського пробуджують гарячу синівську любов до мови та свого народу.[39, с. 3] .

В журналі «Світло» розвивали ідеї Б. Грінченка та М. Грушевського, обґрунтовували тези про те, що російськомовна школа в Україні шкодила нації та призводила до занепаду національності. Школи на Україні були, але гарної освіти українські школярі не мали. В цих школах нав'язували мову тим самим гальмували формування національної свідомості.[39, с. 95].

С. Русова підкреслювала, що головною метою концепції національного виховання є навчання дітей рідною мовою. Вона розглядала рідне слово як ключовий елемент національного світобачення, систему, через яку

відбувається сприймання та відображення дійсності з унікальними національними особливостями. Протягом свого життя Русова присвячувала себе розвитку українського суспільства, національному вихованню дітей та розвитку української мови.

Хоч були і важкі часи для розвитку національної свідомості, але все ж таки деякі діячі не падали духом і боролися за свою національність. В час, коли була жорстка русифікація, денационалізація українців діяли навчальні заклади, в яких використовували елементи української системи виховання.

Усупереч різним перешкодам, в Україні створювали педагогічні товариства «Рідна школа», «Сокіл», «Пласт», «Січ» та інші, які працювали на вітчизняних культурно-історичних традиціях, звичайно і козацьких [39].

К. Д. Ушинський вважав, що важливо виховувати в учнів любов до Батьківщини, традицій, звичаїв, бо ця любов є ключем до серця людини і дає опору для боротьби з його найгіршими особистими, сімейними, родовими нахилами [41,с.99-100].

Ушинський відіграв важливу роль у висуванні народної педагогіки на передній план і обґрунтуванні її значення. Він стверджував, що народна педагогіка є скарбницею знань у галузі наукової педагогіки. Ушинський вбачав виховання як не щось вигадане, але народне, що відображає всю історію, досвід та переживання народу. За його думкою, шлях у майбутнє прокладає сам народ та його великі представники, а виховання є невід'ємною частиною цього шляху, яка спільно з іншими суспільними силами допомагає новому поколінню рухатися вперед. [18,с. 88]

Цікаві положення щодо національного виховання сформував Микола Євшан(1889-1920). Він зазначав, що «українська національна ідея мусить увійти в основу виховання українських поколінь, стати для них новою релігією, увійти в їх кров». Микола Євшан визначив завдання національного виховання: "Пробудження і витворення історичної свідомості, усвідомлення та показ історичного буття нації – це головне завдання національного

виховання – це використання всіх культурних цінностей нації, творення і підготовки ґрунту, на якому ті цінності могли би примножуватись. Третє завдання національного виховання – громадська свідомість..."[18, с.361].

Науковець Г. Ващенко базує виховний ідеал на загальнолюдських та національних цінностях, моральних принципах формування добра і боротьби зі злом, прагненні до побудови справедливого суспільства, виплеканого в любові і красі. Він пропонує як ідеал досконалого українця служіння Богу і своїй нації, що є традиційним для українського народу. Такі риси, як працелюбність, правдивість, любов до України, людяність, щиросердність, подяка за хліб-сіль, вірність, оптимізм, любов до краси, мистецтва, музики, співу, танців та відданість у коханні, є ключовими факторами у формуванні національної свідомості. Підручник «Виховний ідеал» Г. Ващенко завершує словами: «Українська молодь має не тільки пестити загальнолюдські стандарти, удосконалювати, а й активно виборювати їх» [4, с. 174-175].

Національному вихованню української молоді присвячені праці «Виховання волі і характеру», «Основи естетичного виховання», «Виховання любові до Батьківщини», «Виховна роль мистецтва», «Система освіти в самостійній Україні», «Система навчання», «Організаційні форми навчання». У той час, коли функціонував тоталітарний режим в СРСР, система національного виховання не розвивалися і, більш того була майже знищена. Тоді в Україні думали, що школа з рідною мовою навчання може слугувати тільки низам суспільства, рідна мова була мовою простого люду, які були позбавлені всяких прав у суспільстві.

В період відбудови українські педагоги та науковці поглиблювали і вдосконалювали національні системи виховання. Відродження козацьких повчальних традицій і звичаїв стало в той час значною подією (1991 р.). В Україні почали створювати перші молодіжні організації ("Січ", "Чайка", "Козацьке братство" та ін.). Там учні опановували ідейно-моральні традиції, цінності, що були властиві козакам, товариству, братству, побратимству, та

ін. Козацька педагогіка сприяла поглибленню національної системи виховання.

В час, коли Україна ціною життя Героїв Небесної Сотні, стараннями українських військових, добровольців, волонтерів, відстоює свободу і територіальну цілісність, великого значення набуває патріотично-національне виховання дітей, учнівської та студентської молоді, формування національної самосвідомості та високих моральних якостей громадянина України.

Люди, які більш за все люблять свою країну, свій народ, готові віддано служити їх інтересам, можуть створити та зміцнити державу. Від долі Батьківщини, яка має гарантувати особисту безпеку, створювати умови для праці й відпочинку, захищатиме соціальні інтереси, залежить життя і свобода кожної людини.

За останні роки велика кількість українських громадян, включаючи дітей, підлітків і дорослих, проявили високу громадянську активність і готовність боротися за свободу своєї країни та свою власну свободу. Тому одним з важливих завдань педагога зараз і надалі є продовження роботи над формуванням у дітей і молоді національної свідомості, громадянських якостей і розуміння їх приналежності до українського народу.

В листі Міністерства освіти і науки України від 27.11.2014 р. «Про методичні рекомендації з патріотичного виховання» зазначено, що патріотичне виховання має наскрізь пронизувати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни»[29,с.7].

Український народ має встати на весь зріст і довести самому собі й усьому світові, що ми великий, талановитий, працьовитий народ, який

любить свою Батьківщину і заслуговує на повагу. Зараз як ніколи актуальні слова палкого борця за Україну В'ячеслава Липинського: "Ніхто нам не збудує держави, коли ми її самі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не захочемо бути"[21,с. 24].

Ми маємо усвідомити, що якщо ми жадаємо мати власну державу, а не територію, якщо прагнемо мати український народ, а не населення – нам потрібно виховувати і бути справжніми патріотами, бо країна починається з нас самих.

1.2. Особливості формування національної свідомості учнів початкової школи

Формування національної свідомості учнів початкової школи є важливим етапом їхнього виховання і має свої особливості. Розглянемо їх детально.

- Національна свідомість у дітей починає формуватися на самому ранньому етапі їхнього розвитку. Для учнів початкової школи це період, коли вони активно освоюють основи мови, культури, традицій і взаємодії з іншими людьми. Діти ще не здатні глибоко аналізувати абстрактні поняття, тому важливо, щоб національна свідомість формувалася через конкретні образи, символи та прості поняття. Вони повинні навчатися про свою національну ідентичність через емоційні та практичні взаємодії: через знайомство з героями, що символізують національні цінності, через участь у святкуваннях важливих для країни подій.

- Роль навчальних предметів у формуванні національної свідомості

Важливим аспектом є інтеграція національних елементів у програму навчальних дисциплін. Література, рідна мова, історія, мистецтво – ці предмети є основними джерелами для формування національної свідомості. Учні через читання казок, легенд, оповідань про видатних особистостей, історичні події пізнають традиції та культурні цінності свого народу.

Зокрема, предмет "Рідна мова" надає можливість не лише навчити дітей правильно говорити і писати, але й прищепити любов до своєї мови, яка є основним інструментом збереження і розвитку національної ідентичності.

Історія України в початковій школі має на меті не лише подачу фактів, а й формування емоційної прив'язаності до важливих етапів історії народу, розуміння того, як ці події вплинули на сучасність.

- Народні традиції, пісні, танці, свята і обряди – це потужний інструмент для виховання національної свідомості. Вивчення народного фольклору через казки, легенди, пісні дозволяє дітям краще зрозуміти їхні корені та національні традиції. Важливими є також практичні заняття, наприклад, створення виробів народного мистецтва або участь у святкуваннях народних свят. Через такі активності діти не лише засвоюють культурні знання, а й занурюються в атмосферу, яка дозволяє їм пережити значення цих традицій на емоційному рівні.

Це також включає залучення до національних свят, таких як День Незалежності, День Конституції, а також святкування традиційних обрядів, що дозволяє дітям переживати культурну спадщину в контексті повсякденного життя.

- Залучення дітей до громадянської діяльності сприяє формуванню не лише національної свідомості, але й громадянської відповідальності. Наприклад, проекти, пов'язані з вивченням національної символіки, екології, локальних історичних пам'яток або волонтерства, допомагають дітям усвідомити свою роль у суспільстві. Через подібні ініціативи діти вчаться працювати в команді, допомагати іншим, проявляти ініціативу.

Такі заходи також сприяють розвитку лідерських якостей, взаємоповаги та взаємодії з іншими культурами, оскільки важливо формувати в учнях не лише патріотизм, а й відкритість до співпраці та взаєморозуміння.

- Не менш важливою є роль родини в процесі формування національної свідомості. Сім'я – це перше середовище, де дитина знайомиться з національними традиціями, святами, мовними особливостями. Батьки можуть бути основними носіями культури та національних цінностей, вони ж навчають дітей розуміти та шанувати свою історію та традиції.

Участь школи та громади у цих процесах посилює ефект. Наприклад, організація екскурсій по історичних місцях, співпраця з культурними установами, участь у місцевих святкуваннях допомагають дітям відчувати свою приналежність до великої національної родини. Спільні дії школярів, батьків та громади створюють сильне почуття приналежності до спільної мети

- Ідея інтеграції національної тематики в усі навчальні дисципліни сприяє більш комплексному підходу до формування національної свідомості. Наприклад, на уроках математики можна вивчати українські народні розв'язки задач, в географії – ознайомлювати учнів з різними регіонами України, природними умовами та історичними пам'ятками. Під час уроків іноземних мов варто звертати увагу на культурні відмінності та риси, які дозволяють порівнювати українську культуру з культурами інших народів.

Інтеграція національних тем у різні аспекти навчання дозволяє дітям формувати більш цілісне сприйняття свого місця в світі, адже вони вчать не лише історії, а й бачать її взаємозв'язок з різними сферами життя.

- Національна свідомість не повинна бути лише набором стереотипів чи традиційних уявлень. Важливо, щоб учні початкової школи вчилися критично осмислювати історичні події, оцінювати вплив різних факторів на розвиток нації. Діти мають можливість розвивати вміння аналізувати ситуацію, ставити питання, шукати відповіді і самостійно робити висновки про те, яким чином минуле впливає на їхнє сьогодення.

Цей аспект виховання сприяє розвитку в дітей не тільки почуття гордості за свою націю, а й здатності бути активними учасниками процесів, які визначають майбутнє їхньої країни.

- Не менш важливим є формування емоційного ставлення до своєї Батьківщини. Це не просто знання фактів, а й розвиток почуття гордості, любові до своєї землі, до традицій, до рідної мови. Діти повинні не тільки вивчати символи країни (герб, прапор, гімн), а й переживати їх на емоційному рівні через участь у заходах, що сприяють поглибленню цих емоційних зв'язків.

Таким чином, національна свідомість у учнів початкової школи має бути не лише інтелектуальним, але й емоційним процесом. Важливо, щоб діти відчували свою належність до національної спільноти, пишалися її досягненнями та готові були брати участь у її розвитку.

Загалом, формування національної свідомості учнів початкової школи є комплексним процесом, який базується на залученні різноманітних методів та підходів, спрямованих на розвиток ідентичності та поваги до власного народу. Означимо деякі з них:

- ✓ пріоритет освіти - в початковій школі набувається базова освіта, і формування національної свідомості здійснюється через вивчення історії, культури, традицій та мови свого народу.
- ✓ ігровий підхід передбачає використання ігор, казок, пісень та інтерактивних методів, що допомагає учням засвоювати національні цінності та традиції легко та ефективно.
- ✓ ознайомлення з національними символами (прапор, герб, гімн) та участь у національних обрядах і святкуваннях сприяють формуванню національної ідентичності.
- ✓ інтердисциплінарний підхід передбачає залучення різних предметів навчання (історія, література, мистецтво, мова) до процесу формування

національної свідомості, допомагає учням отримати комплексне уявлення про свою культуру та історію.

- ✓ вивчення рідної мови та літератури сприяє не лише розвитку мовлення, а й формуванню в учнів поваги до власної мови і культури.
- ✓ толерантність та взаєморозуміння допомагають розвивати в учнів уміння розуміти і поважати інші культури і традиції, але при цьому зберігати власну ідентичність.

Національна свідомість - це усвідомлення учнями своєї приналежності до певної нації, розуміння і прийняття основних цінностей, традицій, історії, культури та мови свого народу. Це процес, який розвивається протягом усього навчання та виховання, включаючи початкову, середню і старшу школу.[25]

Суть національної свідомості учнів полягає в наступному:

- ✓ Розуміння і прийняття національної ідентичності. Учні розуміють себе як частину певного народу, відчують приналежність до нього і відчують гордість за свою культуру та історію.
- ✓ Усвідомлення історичних та культурних цінностей. Школярі засвоюють історію свого народу, його досягнення в різних сферах, а також цінності, які визначають його культурний образ.
- ✓ Розвиток мовлення та мовної ідентичності. Вивчення рідної мови та літератури сприяє розвитку мовлення, а також формує учнів як носіїв мови свого народу.
- ✓ Повага до інших культур і толерантність. Національна свідомість учнів також передбачає розуміння та повагу до інших культур та традицій, розвиток толерантного ставлення до представників інших етнічних груп.

Важливо, щоб формування національної свідомості учнів відбувалося в контексті відкритості до інших культур, розвитку критичного мислення та здатності до самостійного аналізу інформації.

Українська національна система виховання створена на народному українському ґрунті. Зміст, засоби і цілі залежать від природи української дитини та культури.

Дуже важливо формувати національну свідомість в учнів початкової ланки. Національне виховання – це створені народом протягом багатьох років погляди, переконання, ідеї, ідеали, традиції, звичаї, які покликані сформувати світогляд особистості, передати їй суспільний досвід, здобутки пращурів. Воно правильно організоване, науково обґрунтоване, та висвітлює розвиток в історії.[18,с. 89].

Національному вихованню притаманний загальний характер. Цей процес добре поєднаний з процесом навчання учнів, знайомством із достатком національної та всесвітньої культури. В процесі виховання молодших школярів формується світосприймання, мистецькі смаки, мораль, ставлення учня до околиць середовища.

Основна мета народного виховання полягає в усвідомленні та передачі духовних цінностей українського народу, формуванні учнів як свідомих громадян України, сприянні розвитку духовності та вихованні у них культури праці, правових норм, моралі та екологічної свідомості.

Ця мета визначається через систему виховних завдань:

- встановлення умов для удосконалення особистості згідно з її здібностями ;
- розвиток національної та людської гідності, турботи за рідну землю, родину, народ;
- прищеплення пошани до Батьківщини, культури, традицій, символів, історії та рідних.
- формування знань про мовну культуру, рідну мову;
- встановлення принципів уселюдської моралі – справедливості, правда, патріотизм, доброта, чесність;

- формування психічного і фізичного здоров'я, високо-естетичної культури.

Виховання є комплексним процесом, оскільки він включає різні аспекти, які взаємодіють між собою. Якість та розвиток різних рис учня пов'язані між собою. Учень повинен бути вихований як цілісна особистість, а не лише з одного аспекту. Таким чином, виховання відіграє ключову роль і спрямоване на досягнення загальної мети.

Завдання виховної роботи учнів початкової школи мають здійснюватися за цими напрямками:

- моральний;
- громадянський;
- національний;
- трудовий;
- художньо-естетичний;
- екологічний;
- превентивний;
- родинно-сімейний;
- військово-патріотичний;
- розвиток здорового способу життя;
- допомога творчому розвитку школяра.

Суть національного виховання – виховати патріота своєї держави, розвинути духовність та прищепити моральну, правову, трудову, художньо-естетичну культури.

Фундаментом національного виховання є принципи демократизму, гуманізму, єдності сім'ї і школи, наступності поколінь.

Принцип демократизму передбачає виховання в дусі демократії, створення умов для вільного вираження думок та переконань, рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу, участь у прийнятті

рішень та взаємодія між учнями, вчителями та батьками на основі взаємоповаги та довіри.[12]

Принцип гуманізму ґрунтується на ідеях гуманізму, спрямованих на повагу до людської гідності, розвиток індивідуальних здібностей та врахування психологічних та емоційних потреб учнів.

Принцип єдності сім'ї і школи є важливою складовою національного виховання, мова йде про співпрацю та партнерство між сім'єю та школою, спрямовані на спільні зусилля щодо формування національної свідомості учнів та їхнього повноцінного соціального розвитку.

Принцип наступності поколінь враховує передачу цінностей, традицій і знань від одного покоління до іншого, сприяючи формуванню стабільної та продовжної національної ідентичності.

Ці принципи допомагають створити сприятливий освітній та виховний простір, в якому кожен учень може розвиватися як особистість, а також отримати необхідні знання та навички для активної участі в житті своєї нації та суспільства в цілому.

Національне виховання є конкретно-історичним виявом загальнолюдського гуманістичного, демократичного виховання. Воно забезпечує етнізацію дітей як невід'ємний компонент їх соціалізації, духовно відтворює в особистості народ, закарбовує в підростаючих поколіннях як специфічне, самобутнє, так і загальнолюдське, спільне для всіх націй.[11]

Етнізація— наповнення виховання національним змістом, що забезпечує формування в особистості національної самосвідомості.[32, с.186]. «Все, що йде поза рами нації, — казав І. Франко у праці «Поза межами можливого», — се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування однієї нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами прикривати своє духовне відчуження від рідної нації»[20, с. 528].

Зміст національного виховання відтворює в сукупності його загальну мету, складові частини й завдання. Розглянемо основні складові виховання :

- розумове виховання: утворення наукового світогляду та національної самосвідомості молодшого школяра, опанування ним головними розумовими операціями, вироблення умінь і навичок культури розумової праці;
- трудове виховання: ознайомлення учнів початкових класів з науковими джерелами модерного виробництва, психологічна і практична підготовка школярів до праці та усвідомленого вибору професії;
- громадянське виховання: формування громадянськості, яка дає змогу людині відчувати себе морально, соціально, юридично, й політично дієздатною;
- естетичне виховання: формування в учнів молодших класів естетичних понять, поглядів, переконань, розвиток в учнів творчих здібностей, виховання естетичних смаків, прив'язування вмінь привносити в життя красу.
- моральне виховання: це процес формування у людини моральних цінностей, принципів і норм поведінки, які визначаються суспільними і культурними стандартами. Основна мета морального виховання полягає в тому, щоб допомогти особі розвинути в собі такі якості, як етика, совість, відповідальність, толерантність, чесність, милосердя тощо.
- фізичне виховання: розвиток фізичної підготовленості, підготовка до фізичної праці, захисту Батьківщини. [18, с.90]

Сучасна національна система виховання орієнтується на здобутки рідного народу, культурно-історичні традиції, на кращі досягнення інших народів, ідеї і положення міжнаціональних документів Декларації прав людини (1947 р.). Конвенції про права дитини (1989 р.). Декларації про державний суверенітет України та ін.

Велику увагу при вихованні треба приділяти формуванню характеру, виховувати в дітей чуйність, милосердя, доброту, вміння вирішувати проблеми, долати труднощі, формувати стійкість уваги, організованість, хазяйновитість та ін.

Також потрібно формувати духовно-моральні та вольові риси: рішучість і наполегливість, патріотизм, розумну ініціативу, працьовитість, сумлінне ставлення до навчання, охайність, дисциплінованість та відповідальності, згуртованість, чесність, скромність, людську гідність, осудливе ставлення до егоїзму, взаємну пошану й терпимість.

Коли першокласники йдуть до школи, змінюється їх становище в навколишньому середовищі. Учіння стає провідною діяльністю, також змінюється їх режим праці та відпочинку

Сухомлинський казав, що навчання - це період морального, фізичного, емоційного розвитку, яке буде ефективним за умови, коли дитина буде жити щасливим життям сьогодні, а не тільки готується до опанування знаннями завтра.

На виховання молодших школярів впливає цілий ряд факторів :

- 1) новий спосіб життя та діяльності; перехід до систематичного, розумового, психічного розвитку особистості;
- 2) зміст навчального плану;
- 3) вчитель – авторитет для першокласника;
- 4) значний вплив сім'ї. [41,с.103]

Вихідні положення, якими потрібно вчителю керуватися в процесі організації виховної діяльності, називаються принципами виховання. Основні принципи українського національного виховання, як і його головні ідеї, торкається виховання учнів в Україні.

Вчителю потрібно звертати увагу на принципи виховання в процесі організації виховної діяльності. Розглянемо найголовніші принципи народної системи виховання:

Принцип народності у вихованні.

Принцип народності у вихованні - це підхід до виховання, який базується на врахуванні національних традицій, культури, мови та ідентичності. Основна ідея полягає в тому, щоб виховувати особистість, яка розуміє і поважає своє національне походження, традиції та цінності.

Цей принцип відображає усвідомлення важливості культурної спадщини і національної ідентичності у формуванні особистості. Виховання, спрямоване на розвиток національної свідомості та самоідентифікації, допомагає людині усвідомити своє місце в суспільстві, розуміти і поважати інших людей і культури, тим самим сприяючи гармонійному розвитку як особистості, так і суспільства в цілому.

Цей принцип особливо важливий в багатонаціональних та культурно різноманітних суспільствах, де він сприяє збереженню різноманітності і підтримці культурного плюралізму. [20,с.528]

Принцип демократизації всіх сторін шкільного життя.

Цей принцип полягає в тому, щоб забезпечити учням, вчителям, батькам та іншим учасникам освітнього процесу можливість активно брати участь у прийнятті рішень, які стосуються життя і навчання в школі.

Він передбачає створення умов для вільного обміну ідеями, відкритого обговорення питань, що стосуються навчання і виховання, а також врахування думок та думок всіх учасників шкільного співтовариства при прийнятті рішень.

Наприклад, демократизація всіх сторін шкільного життя може включати в себе:

- проведення загальних зборів, на яких представники учнів, вчителів і батьків мають можливість висловити свої погляди на актуальні питання шкільного життя та прийняття спільних рішень;
- формування шкільних рад, які включають представників учнів, вчителів і батьків, для участі у прийнятті рішень щодо навчальних

програм, виховних заходів, організації навчального процесу та інших аспектів шкільного життя;

- залучення учнів до процесу самоврядування, де вони можуть брати участь у формулюванні правил школи, організації позакласних заходів та інших аспектів шкільного життя.

Демократизація всіх сторін шкільного життя сприяє розвитку в учасників освітнього процесу навичок демократичного спілкування, участі в прийнятті рішень і відповідальності за результати цих рішень.

При реалізації цього принципу, потрібно застерігати від крайнощів у питаннях виховання школярів, тобто перехід від примусу до самодіяльності анархічного характеру. Головна ідея - це безупинне зростання самодисципліни учнів. Потрібно створити гарні умови для виховання та навчання учасників педагогічного процесу.[18,с.88].

Принцип природовідповідності у вихованні.

Вказаний принцип відображає ідею, що виховний процес повинен відповідати природним законам і потребам людини. Це означає, що виховання має бути органічною частиною життєвого шляху і розвитку кожної особистості, враховуючи її індивідуальні особливості, потреби та здібності.

Основні позиції принципу природовідповідності у вихованні.

- Індивідуальний підхід передбачає урахування індивідуальних особливостей кожної дитини під час організації виховного процесу, враховуючи її темперамент, інтереси, потреби та здібності.
- Підтримка природних потреб – це створення умов для розвитку природних потреб дітей, таких як потреба в самовираженні, дослідженні, спілкуванні, руханні тощо.
- Сприяння гармонійному розвитку всіх аспектів особистості (фізичного, розумового, емоційного, соціального), враховуючи внутрішні ритми та закони природи.

- Поєднання з природним середовищем, тобто створення виховного середовища, яке сприяє взаємодії з природою, активному вивченню природних явищ та розвитку екологічної свідомості.
- Процес виховання має бути гнучким та адаптованим до змін в індивідуальному розвитку кожної дитини, враховуючи її персональний шлях зростання та навчання.

Принцип природовідповідності у вихованні спрямований на те, щоб створити умови для гармонійного розвитку дитини, враховуючи її природні потреби, індивідуальні особливості та внутрішній розвиток. [20, с. 528].

Принцип культуровідповідності у вихованні.

Цей принцип вказує на необхідність врахування культурних особливостей та цінностей у процесі виховання дитини. Це означає, що виховання має бути адаптоване до культурного середовища, в якому знаходиться дитина, і повинно відповідати цінностям, нормам і традиціям цієї культури.

Застосування принципу культуровідповідності передбачає урахування мови, релігії, етнічних особливостей, історії та інших аспектів культури, які можуть вплинути на виховання та розвиток дитини. Це може включати в себе використання традиційних методів виховання, залучення батьків та спільноти до процесу навчання, а також підтримку індивідуальних потреб кожної дитини з урахуванням її культурного контексту.

Основна мета принципу культуровідповідності - забезпечити виховання, яке буде відповідати особливостям культури дитини, сприяти її адаптації до соціокультурного середовища та розвитку позитивної самоідентифікації. [20,с.528].

Принцип органічної єдності національних та загальнолюдських місцевих цінностей у вихованні.

Принцип системності у вихованні передбачає розгляд виховного процесу як системи, що складається з взаємопов'язаних компонентів, які

взаємодіють між собою та впливають на один одного. Основна ідея полягає в тому, що виховання має бути цілісним, систематичним і зорієнтованим на досягнення певних цілей.

Ключові позиції принципу системності у вихованні.

Цілісність - виховний процес розглядається як єдина система, в якій кожен компонент взаємодіє з іншими для досягнення загальних цілей.

Взаємозв'язок - різні аспекти виховання (педагогічні методи, зміст навчання, взаємодія з оточуючим середовищем тощо) взаємодіють між собою і впливають на формування особистості учня.

Систематичність - виховання ведеться систематично та послідовно, з урахуванням постійного розвитку та налагодження процесу.

Поєднання компонентів - виховний процес об'єднує в собі різні аспекти, такі як навчання, виховання, самовиховання, соціалізація, спілкування, здоров'я тощо, що взаємодіють між собою і спільно впливають на формування особистості.

Аналіз і вдосконалення - систематичний аналіз виховного процесу дозволяє виявляти його слабкі та сильні сторони, а також вносити відповідні корективи для покращення результатів.

Принцип системності у вихованні допомагає забезпечити ефективність виховного процесу, оскільки враховує всі аспекти взаємодії між учасниками освітнього процесу та середовищем, а також сприяє досягненню гармонійного розвитку особистості учня .[20, с. 525].

Принцип історизму у системі виховання визначається як урахування історичного досвіду та культурних традицій при формуванні виховних цілей, змісту та методів виховання. Цей принцип передбачає, що виховання повинно враховувати специфіку та потреби конкретної епохи, соціокультурного контексту та історичного розвитку суспільства.

Основні аспекти принципу історизму в системі виховання включають:

Культурно-історичний контекст: виховання має ґрунтуватися на цінностях та традиціях конкретної культури та історичного періоду, враховувати історичний досвід суспільства.

Адаптація до сучасності: виховання повинно бути адаптоване до сучасних реалій і викликів, проте з урахуванням історичних подій та перспектив розвитку.

Зв'язок із культурним доробком: принцип історизму передбачає використання культурних надбань минулих поколінь для формування цінностей та навичок сучасних.

Після того, як Україна здобула незалежність, відкрились нові перспективи для формування в учнів національної свідомості. Цей процес став набагато легшим, адже не піддавався маніпуляціям з боку управління. У дітей виховували любов, повагу до своїх пращурів, країни, культури, історії.

Національна свідомість є однією з ключових складових ідентичності особистості, і вона формується здебільшого на початковому етапі освіти. Вплив шкільного середовища на формування національної свідомості учнів початкової школи не може бути недооцінений через критичну роль цього періоду у житті дитини. Розглянемо деякі особливості цього процесу:

Сприйняття культурних символів

Початкова школа - це період, коли дитина починає своє освітнє піднесення та вивчення культурних та історичних аспектів своєї нації. У цьому віці вони вперше зустрічають національні символи, які стають для них основою для розуміння ідентичності своєї країни.

Інтеграція в національну історію

Учні початкових класів ознайомлюються з історією своєї країни через прості, але значущі для них історичні події та постаті. Це допомагає їм розуміти значення понять, таких як незалежність, патріотизм та національна гідність.

Розвиток мовних навичок

Мова є ключовим аспектом національної ідентичності, і в початковій школі діти активно вивчають мову своєї країни. Через мовні заняття вони отримують знання про лексику, граматику та культурні особливості мови, що сприяє формуванню їх національної свідомості.

Культурні заходи та події

Участь у національних святкуваннях, конкурсах, та інших культурних заходах допомагає учням початкових класів зануритися в культурну спадщину своєї нації. Це стимулює їхню патріотичну та національну свідомість.

Педагогічний вплив

Вчителі початкових класів мають великий вплив на формування національної свідомості учнів. Їхні підходи до викладання історії, мови та культури можуть значно впливати на усвідомлення учнями своєї національної ідентичності.

Гра як засіб навчання та формування

Для дітей початкової школи гра є основним способом вивчення світу та взаємодії з оточуючим середовищем. Використання ігрових методів у навчанні дозволяє не лише зробити процес цікавішим, а й сприяє формуванню національної свідомості через відтворення національних обрядів, традицій та культурних символів у грі.

Емоційний аспект

Дитина в початковій школі переживає інтенсивний емоційний розвиток, і психологічний комфорт грає важливу роль у процесі формування національної свідомості. Створення сприятливого емоційного клімату в класі сприяє позитивному сприйняттю національних цінностей та традицій.

Індивідуальність та самовираження

Кожна дитина має свою унікальну особистість, і врахування цієї індивідуальності в навчальному процесі є ключовим. Дозволяючи дітям

висловлювати свої думки та почуття стосовно своєї нації та культури, вчителі створюють умови для активної участі у формуванні національної свідомості.

Підтримка соціальних зв'язків.

Сприятлива атмосфера в класі та позитивні взаємини між учнями є важливими чинниками формування національної ідентичності. Розвиток соціальних навичок та вміння спілкуватися з різними людьми допомагає дітям зрозуміти та цінувати різноманіття своєї культури.[36]

Узагальнюючи, можемо сказати, що формування національної свідомості учнів початкової школи є складним процесом, який вимагає комплексного підходу з боку освітньої системи. Шляхом сприяння розвитку цієї свідомості, школа готує молоде покоління до активної участі у житті своєї нації та сприяє зміцненню національної єдності.

Ці психологічні аспекти глибше доповнюють нарис формування національної свідомості, підкреслюючи важливість створення підтримуючого та емоційно збалансованого середовища для дитячого розвитку.

1.3. Система формування національної свідомості учнів початкової школи (в практиці роботи школи.)

Формування національної свідомості учнів початкової школи в практиці роботи школи - це комплексний процес, який враховує не лише навчальні програми, а й різноманітні виховні заходи та ініціативи. Формування національної свідомості у дітей на етапі початкової школи — це складний і багатогранний процес, який включає в себе не лише передавання знань, а й формування емоційного ставлення до рідної культури, мови, історії та традицій. Для цього необхідна цілісна система, яка охоплює різні аспекти освітнього процесу.

Наведемо деякі аспекти, які можуть бути включені в систему формування національної свідомості учнів початкової школи.

1. Цілі і завдання системи формування національної свідомості

Система формування національної свідомості учнів початкової школи має чіткі цілі та завдання, які визначають її напрямок і зміст. Наведемо кілька основних:

- Підвищення рівня національної самосвідомості. Формування у дітей усвідомлення своєї приналежності до української нації, її історії, культури, мови та традицій.
- Розвиток емоційно-ціннісного ставлення до рідної країни. Важливо, щоб діти не лише знали факти, але й відчували глибоке емоційне зв'язування з ними.
- Шанобливе ставлення до національних символів та культурної спадщини. Формування гордості за свою Батьківщину, поваги до національних символів, таких як герб, прапор, гімн.
- Розвиток національної ідентичності через активне пізнання. Це вивчення традицій, свят, мови, народного мистецтва, що сприяє створенню цілісного образу нації у свідомості дитини.

2. Складові системи формування національної свідомості

Формування національної свідомості — це комплексний і багатоаспектний процес, в якому важливу роль відіграють різні складові:

а) Навчальна складова

Школа є основним інститутом, що формує знання про націю, історію та культуру. Важливо, щоб на кожному етапі навчання програма містила відповідні елементи національної тематики:

- Предмети:
 - ✓ Через вивчення народних казок, літературних творів, віршів і пісень учні знайомляться з національними цінностями, моральними орієнтирами та традиціями.

- ✓ Вивчення важливих етапів національної історії допомагає дітям розуміти основи формування держави, значення певних історичних постатей та подій.
- ✓ Заняття з образотворчого мистецтва та музики, що охоплюють українське народне мистецтво, пісні, танці та обряди, сприяють розвитку національної свідомості через емоційну прив'язку до культурних елементів.

б) Позакласна діяльність

Позакласна діяльність є важливою частиною системи формування національної свідомості. Вона дає можливість не лише засвоювати знання, але й переживати їх на емоційному рівні через участь у різних заходах:

- Організація свят, що відзначають важливі дати для України, такі як День Незалежності, День Конституції, День Героїв, а також народні свята, допомагає дітям поглибити знання про традиції, культуру та історію країни.
- Залучення до конкурсів, малювання плакатів, створення тематичних проектів дозволяє учням не лише вивчати, а й активно працювати над поглибленням знань про рідну країну.

в) Залучення батьків та громади

Роль родини та місцевої громади в формуванні національної свідомості також є ключовою. Батьки повинні бути активними учасниками цього процесу, оскільки саме в родині дитина отримує перші уявлення про національні традиції та звичаї.

- Родина може залучити дітей до святкування національних свят, участі в традиційних обрядових діях, відвідування музеїв, історичних пам'яток.
- Спільні проекти з місцевими культурними установами, музеями, бібліотеками допомагають дітям краще розуміти національну спадщину. Наприклад, прогулянки по історичних місцях, участь у культурних заходах в межах громади.

г) Виховні заходи та ідеї

Важливу роль у формуванні національної свідомості відіграють виховні години, тренінги, тематичні заняття, спрямовані на те, щоб допомогти дітям усвідомити значення національних символів, цінностей, ідентичності.

- Виховні години та тематичні уроки. Наприклад, розповіді про героїв нації, участь у виховних годинах, де діти можуть обговорити важливість української мови, культури, релігії та традицій.
- Розвиток патріотичних почуттів. Наприклад, урочисті лінійки до Дня Незалежності або Дня Конституції, а також обговорення історичних подій, що були важливими для формування національної свідомості.

3. Методи і форми організації процесу

Система формування національної свідомості передбачає використання різноманітних методів і форм навчання:

- Використання інтерактивних форм роботи, таких як дискусії, рольові ігри, дебати, допомагає дітям краще усвідомити свою приналежність до нації, створюючи можливість для емоційного й інтелектуального переживання.
- Організація учнівських проєктів, які стосуються національних тем, таких як "Моя Батьківщина", "Історія мого рідного краю", "Видатні постаті України".
- Вивчення українських традицій у порівнянні з культурами інших народів, що сприяє розвитку розуміння різноманіття культур і формуванню національної гідності.

4. Інтеграція національної тематики в міждисциплінарний підхід

Ідея інтеграції національної тематики в усі предмети освітньої програми дає змогу розвивати національну свідомість учнів не тільки через традиційні дисципліни, але й через інші аспекти:

- Вивчення природних ресурсів України, рідкісних рослин і тварин, екологічних проблем національних парків допомагає дітям зрозуміти важливість збереження природної спадщини рідної землі.

- Вивчення географії та математичних задач, що стосуються українських реалій, також може стати частиною національного виховання.

5. Оцінка ефективності системи

Щоб система формування національної свідомості була ефективною, необхідно періодично оцінювати її вплив на учнів. Оцінка може включати:

- Моніторинг знань, тестування учнів на знання історії, культури, традицій рідної країни.

- Емоційно-ціннісне оцінювання, аналіз того, наскільки учні переживають національні теми на емоційному рівні, наскільки важливими вони вважають для себе питання національної ідентичності.

- Соціальна активність учнів, оцінка участі учнів у національних святках, волонтерських проєктах, культурних заходах.

Додамо ще декілька важливих думок.

Уроки історії та культури: Вивчення історії та культури свого народу в рамках шкільних предметів може сприяти формуванню національної свідомості. Ці уроки можуть охоплювати важливі події, фігури, традиції та цінності нації.

Мовне виховання: Підтримка вивчення рідної мови, її використання як засобу комунікації в класі, підтримка та популяризація літератури національних письменників та поетів сприяє формуванню національної свідомості.

Позаурочна діяльність: Організація різноманітних заходів, таких як свята, конкурси, виставки, де учні можуть демонструвати свою культуру, традиції та обряди, сприяє їхньому відчуттю приналежності до свого народу.

Міжпредметні зв'язки: Включення тем національної історії, культури та літератури в інші предмети може поглибити розуміння учнів про своє походження та ідентичність.

Збереження та популяризація народних звичаїв і традицій: Організація свят, ярмарків, майстер-класів з народних промислів та мистецтва допомагає учням зберегти та цінувати свою культурну спадщину.

Залучення батьків та громадськості: Підтримка співпраці з батьками, місцевими громадськими організаціями, музеями та іншими установами може збагатити шкільний досвід учнів через організацію екскурсій, лекцій, майстер-класів тощо.

Вивчення історії та культури свого народу відіграє ключову роль у формуванні національної свідомості школярів з кількох причин:

- ❖ Розуміння історичного контексту - вивчення історії дозволяє учням розуміти події, які сформували їхню націю, її ідентичність та цінності. Знання про минуле допомагає відповісти на питання "хто ми?" та "звідки ми походимо?".
- ❖ Виховання патріотизму - вивчення історії свого народу сприяє формуванню почуття гордості за свою культуру, досягнення та традиції. Це спонукає учнів бути активними учасниками свого суспільства та берегти його надбання.
- ❖ Збереження культурної спадщини - вивчення культури допомагає учням зберегти та цінувати традиції, звичаї, мову та мистецтво свого народу. Це важливо для збереження культурної різноманітності та підтримки національної ідентичності.
- ❖ Розвиток критичного мислення - вивчення історії та культури допомагає учням розвивати критичне мислення та аналітичні навички. Вони вчаться аналізувати інформацію, робити висновки та розуміти різні точки зору.

- ❖ Підтримка толерантності та розуміння інших культур - вивчення власної культури сприяє розумінню та повазі до інших культур. Учні навчаються приймати та поважати культурні відмінності, що сприяє побудові мирного та толерантного суспільства.

Наведемо декілька прикладів комплексу заходів з вивчення історії свого краю, які можуть бути використані для учнів початкової школи:

Екскурсії та музейні відвідини - організація екскурсій до місцевих історичних пам'яток, музеїв та пам'ятників, де учні матимуть можливість побачити артефакти та уявити життя минулих поколінь.

Створення тематичних проектів допомагає учням самостійно досліджувати та вивчати історію свого краю. Наприклад, проект про видатних людей, події або пам'ятки місцевості, про загиблих героїв.

Вивчення місцевих легенд та історій, розповіді про легенди, анекдоти або цікаві факти про історію місцевості можуть зацікавити дітей і зробити навчання більш захопливим.

Організація тематичних свят та фестивалів дають можливість взяти участь у традиційних святах та фестивалях місцевого значення, де учні матимуть можливість пізнати культуру та традиції свого регіону.

Віртуальні екскурсії та інтерактивні ресурси з використанням відео, аудіо та інтерактивних ресурсів для представлення історії та культури рідного краю у захопливій та доступній формі.

Літературні та художні проекти з вивчення творів місцевих письменників та художників, які відображають історію та культуру регіону.

Ці заходи допомагають учням початкової школи краще розуміти і поважати історію та культуру свого краю, а також розвивати в них почуття гордості за свій рідний край.

Краєзнавчий матеріал відіграє важливу роль у становленні національної свідомості учнів з кількох ключових причин: він допомагає учням краще розуміти та цінувати історію, традиції, звичаї, мову та

культурну спадщину свого регіону. Вивчення та пізнання свого краю сприяє формуванню почуття гордості за свою націю, свій народ та свій рідний край. Це допомагає учням розвивати патріотичні почуття та бути активними громадянами своєї країни. Вивчення краєзнавчого матеріалу сприяє збереженню та популяризації культурної спадщини свого регіону, а також розвитку толерантності та поваги до інших культурних традицій. Цей матеріал допомагає учням розуміти свою національну та регіональну ідентичність, а також залучає до формування почуття належності до свого краю та свого народу. Вивчення краєзнавчого матеріалу сприяє розвитку учнівського критичного мислення, аналітичних навичок та здатності до систематизації та оцінки отриманої інформації.[15]

Вчитель має докласти великих зусиль, щоб допомогти учням сприймати знання про українську культуру, та гордість за свою національність. Вони мають пишатися тим, що вони українці і допомагати один одному, бо українці – це одна велика сім'я.

Можна запропонувати проводити виховні години у формі: зустрічей з волонтерами, учасниками бойових дій, майстер-класів за участю дітей та батьків з виготовлення сувенірів. Проводити конкурси на тематику «Рідний край, де ми, живемо, Україною зовемо», «Я і моя родина», «Моя маленька батьківщина», «Моя мова- солов'їна», «Вишиванка- прикраса українця».

Отже, вивчення історії та культури свого народу має величезне значення у формуванні національної свідомості школярів, оскільки це допомагає їм розуміти себе, свій народ та світ навколо себе, а також створювати глибокі зв'язки з культурою та спадщиною свого народу, краєзнавчий матеріал є важливим інструментом у формуванні національної свідомості учнів, оскільки він допомагає їм краще розуміти, цінувати та поважати свою культурну спадщину та створює основу для патріотичного ставлення до свого народу та свого краю.

За допомогою мови ми виражаємо свої думки, почуття та ідеї. Рідна мова - це не лише засіб спілкування, але й ключовий елемент національної ідентичності. Підтримка вивчення рідної мови має величезне значення у формуванні національної свідомості, оскільки вона є основою, на якій ґрунтується культурна спадщина та самоідентифікація народу.[19]

Українська мова, наприклад, для українців є не лише засобом спілкування, але й символом національної гідності та незалежності. Вивчення української мови сприяє усвідомленню своєї національної самоідентичності та гордості за свою культурну спадщину. Крім того, знання рідної мови є важливою передумовою для збереження та популяризації української літератури, поезії, традицій та обрядів.

Вивчення рідної мови також сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей та аналітичних навичок. Шляхом вивчення мови діти вчаться аналізувати тексти, розуміти їхнє значення та контекст, що сприяє розвитку мовної грамотності та культури мовлення.

Крім того, вивчення рідної мови сприяє взаєморозумінню та зближенню між учасниками одного народу. Мова об'єднує людей, створюючи спільну ментальну та культурну платформу для взаємодії та співпраці.

Отже, підтримка вивчення рідної мови є не лише актом культурного захисту та збереження, але й важливим кроком у формуванні національної свідомості. Вона сприяє розвитку культурної самосвідомості, патріотизму та гордості за свою націю, її традиції та цінності. Тому важливо надавати належну увагу вивченню та підтримці рідної мови серед молодого покоління, яке є майбутнім країни та її культурного дороговказу.[22]

Уроки літератури є ефективним засобом формування національного світобачення, тому що мають освітнє і виховнє завдання. За допомогою літератури перед учнями відкривається новий світ, вона є потужним джерелом, що пов'язане з національним та культурними традиціями.

Важливе місце на уроках української мови має фольклор – загадки, лічилки, приказки, прислів'я, народні прикмети, веснянки, заклички і тд. Дітям потрібно розповідати, що вся багата народна творчість свідчить про мудрість і талант українського народу, тому нам потрібно піклуватися та збагачувати народну творчість. На уроках літературного читання варто не забувати використовувати тексти про Україну, Батьківщину, рідний край, і через них виховувати любов та повагу до людей інших національностей, а також звичаїв, традицій та своєї неньки.

Наведемо приклади українських приказок.

"У кожного своя робота, свій хліб, своє весілля."

"Не роби зло - не буде лиха."

"Посієш вітер - пожнеш бурю."

"Краще гірка правда, ніж солодка брехня."

"Що посієш, те й пожнеш."

"Трудиться - не бійся, буде що їсти."

"За горами, за лісами - родина та мир."

"Краса в роботі, а не в одежі."

"Без праці не буде й пирога."

Наведемо кілька українських загадок та лічилок, які можуть бути цікавими для учнів початкових класів:

Загадки:

Господаря я зустрічаю,

Радісно хвостом виляю.

Чужаків не пропущу,

Я сердито загарчу.

Хто я? (Собака)

Плуг тягну півдня я в полі,

А потім скачу на волі.

Мені на місці не сидиться,

Дзвінко цокають копитця.

Хто я? (Кінь)

Плуг тягну півдня я в полі,

А потім скачу на волі.

Мені на місці не сидиться,

Дзвінко цокають копитця.

Хто я? (Корова)

Мій носик — диво-п'ятачок,

А хвостик — рожевий гачок.

На спинці виросла щетинка,

Як у моєї мами-свинки.

Хто я? (Поросятко)

Лічилки:

Котилася торба

З великого горба.

А в тій торбі

Хліб-паляниця.

Кому доведеться,

Той буде жмуритися.

Летів рій бджілок

зі ста лічилок.

Зійшлися діти,

давай лічити,

бо кожна бджілка,

немов лічилка:

кого укусить -

жмурити мусить.

Качка з річки йшла,
гурт качок вела:
це - качатко сиве,
це - як жовта слива,
це - брудненький квачик,
це - м'якенький м'ячик,
це - як вовни жменька,
це - кривеньке,
це - сніжок побіг...
Скільки ж їх усіх?

Раз, два -
дерева
три, чотири -
вийшли звірі,
п'ять, шість -
падолист,
сім, вісім -
птахи в лісі,
дев'ять, десять-
це сунички
підвели червоні личка.

Такі загадки та лічилки можуть бути корисними для розвитку мовлення, логічного мислення та математичних навичок у молодших школярів.

Одним із головних завдань національного виховання молодших школярів є формування у них умінь і навичок вільного користування усно й письмово українською мовою.

В початкових класах учні через казки, оповідання, вірші пізнають край, де вони живуть, свою Батьківщину – Україну, цікавляться, звідкіля вони походять, до кого належать. Художня література закликає учнів закохуватися в красу і багатство рідної землі, національно-визвольну боротьбу українців, їхнє славетне минуле.[30].

Молодші школярі читають найбільше на уроках, тому важливо організувати роботу над текстами так, щоб максимально скористатися його навчальними, виховними і розвивальними можливостями [31].

Не залишаємо осторонь цього процесу і інші навчальні предмети. Під час уроків з математики національну свідомість в учнів можна формувати через умову задачі, тобто умови мають стосуватися рідного краю, або ж звичаїв чи природи Батьківщини.

На уроках «Я досліджую світ» теми дуже часто стосуються національності, цей предмет спрямований на соціалізацію особистості молодшого школяра, його патріотичне і громадянське виховання. На цих уроках формуються найважливіші українські цінності: соціальної справедливості, патріотизму, працелюбства, гуманізму, взаємоповаги, виховання в дитини власного «Я», віри у свої сили, таланту, здібностей, виховання активної творчої особистості, яка буде дбайливо піклуватися про природу, речі, людей.

Ознайомитися з традиціями, шанобливим ставленням українського народу до навколишнього середовища, любові до рідної землі, Батьківщини можна на уроках «Природознавства». А на уроках «Трудового навчання» діти ознайомлюються з народними ремеслами в Україні, навчаються виробляти сюжетні витинанки різних регіонів України, вишивати. Уроки «Музичного мистецтва» дають можливість надихнутись українським народним музичним мистецтвом, сприйняти особливості музики українського народу, зрозуміти національну ідентичність, відмінне та спільне в різних народів світу.

Оскільки у молодших школярів переважає образне мислення, характерними для них є такі форми діяльності: година спостереження, ситуаційно-рольова гра, екскурсія, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-мандрівка, колективне творче панно, тематичний зошит, ранок, вікторина свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, гра-бесіда, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, ляльковий театр, розповідь, моделювання, ігрова вправа, екскурсія, виставка малюнків, веселі старти операція-рейд, виставка-ярмарок, перекличка повідомлень, добродійна акція, бесіда хвилини з мистецтвом, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ведення літопису класного колективу, естафети, догляд за рослинами і тваринами. Цей різноманітний список можна продовжувати і урізноманітнювати.

У школі учні не лише отримують знання та готуються до життя, вони також вчать жити. Тому виховна робота має бути спрямована на розвиток особистості як творця та проектувальника власного життя, на підтримку гармонійних та гуманних відносин між учнями і педагогами, школою та сім'єю. Орієнтуючись на цілі самоцінності дитинства та демократичного спілкування між поколіннями, виховна робота має сприяти задоволенню інтересів та потреб дітей, розвитку їх творчих здібностей та нахилів у різних сферах активності та спілкування. Класний керівник відіграє важливу роль у цьому процесі, тому йому потрібно пам'ятати про формування національної свідомості учнів. [33]

Позаурочна діяльність відіграє важливу роль у становленні національної свідомості школярів з кількох причин.

Збагачення знань. Адже позаурочні заходи, такі як гуртки, екскурсії, майстер-класи, дозволяють учням поглибити свої знання в різних сферах, включаючи історію, культуру, традиції свого народу. Вони вивчають національну спадщину та цінності, які відображають ідентичність їхнього народу.

Формування ідентичності. Виховні заходи створюють можливості для учнів відчувати себе частиною своєї нації, розуміти і поважати свої традиції та культуру. Це сприяє формуванню в них відчуття гордості за свою країну і відповідальності за її майбутнє.

Розвиток міжкультурного розуміння. Взаємодія з різними аспектами культури, мови, історії свого народу сприяє розвитку толерантності та поваги до інших культур. Вона допомагає учням розуміти, що кожна культура має свої унікальні риси та цінності.

Стимулювання творчості та самовираження. Позакласні заходи, такі як художні колективи, літературні гуртки, музичні ансамблі тощо, надають учням можливість розвинути свої таланти та виразити себе через творчість. Це сприяє розвитку особистості та формуванню індивідуальності.

Стимулювання патріотичних почуттів. Активна участь у позаурочних заходах, присвячених національним святкам, важливим подіям історії країни, піднімає патріотичні почуття серед учнів. Вони розуміють важливість та цінність своєї країни, готові бути її активними громадянами.

Отже, позаурочна діяльність відіграє важливу роль у формуванні національної свідомості школярів, допомагаючи їм розуміти, поважати та цінувати свою культуру, традиції та історію.

На виховній годині можна ознайомити дітей з культурою та традиціями українських містечок, використовуючи віртуальні мандрівки до кожного міста в Україні. Потім можна організувати гру-вікторину для закріплення отриманої інформації. У школі діти відвідують різноманітні гуртки, які можуть бути різними за спрямуванням. Наприклад, у гуртку з рукоділля можна разом з дітьми зайнятися створенням українського народного одягу для ляльки мотанки або виготовлення українських віночків. . На творчих гуртках – розучити український народний танок; написати пісню про Україну чи своє місто та заспівати її; написати вірш про село, традиції, пісні, народ, країну, символи та розповісти його; намалювати картину, ілюстрацію на тему

«Найкраще місце на землі», « Мила моя українська мова», «Теплий весняний дощ на рідній землі»....

Наведемо приклад короткого сценарію віртуальної гри.

Назва гри: "Віртуальна подорож Україною"

Мета гри: Ознайомлення з культурою, традиціями та пам'ятками різних міст України.

Короткий сценарій:

Вступ: Ведучий (вчитель або учень) вітає учасників гри та пояснює правила. Каже, що сьогодні вони вирушають у захоплюючу віртуальну подорож, під час якої вони побачать різні міста України та дізнаються багато цікавого.

Перший етап. Київ. Учасники переносяться у Київ, столицю України. Вони дізнаються про історію та головні пам'ятки міста, такі як Майдан Незалежності, Хрещатик, Софійський собор тощо. Після цього вони відповідають на запитання вікторини.

Другий етап. Львів. Потім учасники переходять до Львова, одного з найкрасивіших міст України. Вони дізнаються про Львівську Ратушу, Площу Ринок, Львівський замок тощо. Знову відповідають на запитання.

Третій етап. Одеса. Далі гравці відправляються до Одеси, міста на березі Чорного моря. Вони дізнаються про Дерибасівську вулицю, Приморський бульвар, Одеський оперний театр та інші визначні місця.

Заключний етап: Після завершення екскурсії учасники повертаються до школи та обговорюють свої враження від подорожі. Ведучий оголошує переможців вікторини та вручає призи.

Це лише один із варіантів сценарію гри-подорожі містами України. Можна змінювати міста, додавати нові завдання та вікторини, щоб зробити гру ще цікавішою та різноманітною.

Запропонуємо кілька питань до вікторини за підсумками екскурсії містами України:

1. Яке місто України є столицею країни та має найбільшу кількість пам'яток архітектури?
2. Яке місто України відоме своїми вулицями-каньйонами і чарівною атмосферою старовинного міста?
3. В якому місті України розташований один з найбільших в Європі оперних театрів?
4. Яке місто України славиться своєю морською портою та курортною зоною?
5. Яке місто України має найбільшу кількість парків і скверів серед усіх міст країни?
6. В якому місті України знаходиться древній замок, що зберігся до наших днів і привертає багато туристів?
7. Яке місто України славиться своїми тепличними вулицями та унікальною архітектурою?
8. В якому місті України розташований найбільший пішохідний бульвар, де відбуваються різноманітні святкові заходи?
9. Яке місто України славиться своїми кав'ярнями, театрами і місцями відпочинку на березі моря?

Ці питання можуть стимулювати дітей використовувати знання, отримані під час екскурсії, та забезпечити цікаву та пізнавальну вікторину.

Сценарій заходу "Козацькі забави" для учнів початкової школи

Назва заходу: "Козацькі забави: Весела подорож до минулого"

Мета заходу: Ознайомлення учнів з культурою та традиціями козацтва, підвищення інтересу до історії та спадщини свого народу, розвиток творчих та комунікативних навичок.

Час проведення: 1-1,5 години

Необхідні матеріали:

Прикраси у формі козацьких характерів (смужки тканини, більярдні кулі, широкі пояси тощо).

Козацькі реквізити: шаблі, кінцівки, шоломи, щити тощо.

Музичний супровід з козацькими мелодіями.

Місце для проведення конкурсів та забав.

Хід заходу:

Вітання. Ведучий (може бути учитель або хтось з учнів) вітає всіх присутніх та коротко пояснює, що сьогодні вони здійснять подорож у минуле, до часів козацтва.

Знайомство з козацьким образом. Діти одягаються у козацькі образи за допомогою прикрас та реквізиту. Вони можуть виглядати як справжні козаки!

Козацькі конкурси та забави:

Стрільба з лука. Діти мають можливість спробувати свої сили у спортивному заході, стріляючи у мішень з лука (з пластмасовими стрілами).

Спортивні вправи. Відбуваються змагання у козацьких вправах: стрибки через шибеницю, підтягування на брусах тощо.

Козацькі ігри. Наприклад, ведення міждержавної війни, де дві команди козаків намагаються взяти прапори одна у одної.

Традиційні козацькі закуски. Після забав діти можуть смакувати традиційні козацькі закуски: ковбаски, сушені фрукти, солодоші тощо.

Заключне слово та нагородження переможців. Ведучий підводить підсумки заходу, подякує всім за участь і нагороджує переможців конкурсів невеликими подарунками або сертифікатами.

Завершення заходу. Після нагородження проводиться заключне слово, учні можуть висловити свої враження від заходу, зробити спільне фото в костюмах козаків.

Такий захід допоможе дітям весело та цікаво провести час, пізнати щось нове про історію своєї країни та згуртуватися як команда.

Ці практичні заходи допомагають учням початкової школи розуміти та цінувати своє культурне середовище та сприяють формуванню їхньої національної свідомості.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1 Програма дослідження системи формування національної свідомості учнів початкової школи.

Програма дослідження поділялась на три етапи.

На першому етапі був проведений аналіз теоретичних джерел, навчально-методичної документації з обраної теми, теоретичне осмислення проблеми, розроблення програми констатувального етапу педагогічного експерименту.

На другому етапі проводився констатувальний етап експеримента, аналіз та узагальнення його результатів, перевірка розробленого методичного забезпечення, виявлення рівня сформованості національної свідомості учнів початкової школи.

На третьому етапі проводилось уточнення й узагальнення результатів констатувально-експериментальної роботи, формулювання теоретичних висновків і окреслення практичних шляхів і методичних рекомендацій та їх впровадження в практику роботи НУШ.

Дослідно-експериментальна робота проводилась протягом 2023-2024 років на базі Новгород-Сіверської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №2 Новгород-Сіверської міської ради Чернігівської області

Дослідницькою роботою охоплена початкова ланка школи.

Експериментальними обрано 3-й і 4-й класи.

Класний керівник 3-го класу Зуйок Ніна Миколаївна

Склад класу:

1. Барботько Наталія Сергіївна
2. Волін Кирило В'ячеславович
3. Городнюк Максим Вікторович
4. Жук Аліса Іванівна

5. Коваленко Яна Миколаївна
 6. Котков Савелій Ярославович
 7. Лайкова Мілана Володимирівна
 8. Лисиця Денис Юрійович
 9. Лисиця Вероніка Сергіївна
 10. Любочка Катерина Дмитрівна
 11. Мамедова Мар'я Магомедівна
 12. Селивоненко Костянтин Михайлович
 13. Тапеха Олександр Ігорович
 14. Тищенко Анна Євгенівна
- Класний керівник 4-го класу Верченко Ірина Миколаївна.

Склад класу:

1. Антоненко Тімур
2. Бондаренко Анастасія
3. Лугова Марія
4. Маніна Анастасія
5. Меньшиков Дмитро
6. Митюро Іван
7. Петросян Андранік
8. Полюшко Вікторія
9. Рукавишніков Григорій
10. Савченко Олександр
11. Сердюк Карина
12. Созонець Аліна
13. Цурган Євгенія

Відповідно до виконання завдань дослідження була застосована комплексна методика, що базується на груповому методі опитування, анкетуванні, бесіді, педагогічному спостереженні. Взаємно коригуючи і доповнюючи один одного, ці методи дозволили всебічно й об'єктивно

вивчити питання в межах нашого дослідницького поля, отримати результати про наявний рівень сформованості національної свідомості учнів 3-4-х класів.

Комплексна методика складається із сукупності завдань, які відповідно співвідносяться з критеріями формування національної свідомості особистості учнів початкових класів.

До експериментальної роботи на цьому етапі були залучені учні третіх та четвертих класів, які навчаються в цьому закладі освіти (та в інших закладах освіти цієї громади), а також вчителі та вихователі початкових класів. Для виявлення стану сформованості національної свідомості учнів початкової школи згідно з метою дослідження були вирішені такі завдання емпіричного етапу дослідження:

1. Розроблені анкети для опитування педагогів початкової школи.
2. Підібраний діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості складових компонентів національної свідомості в учнів 3-4-х класів з урахуванням критеріїв та показників досліджуваного явища.
3. Виокремлена контрольна та експериментальна групи.
4. Проаналізовані отримані результати дослідження.

На констатувальному етапі дослідження ми реалізували завдання психолого-педагогічного експерименту, методику вивчення продуктів освітньої діяльності молодших школярів, спостереження, бесіду, активні методи навчання, а також методи статистичної обробки даних.

Відповідно до окреслених завдань емпіричного етапу дослідження та з метою з'ясування стану сформованості якостей, що характеризують національну свідомість, проводимо: анкетування, тестування, спостереження, а результати заносимо в таблиці.

Методика 1 спрямована на дослідження стану сприйняття навколишнього світу та ставлення до нього.

У школі важливо виховувати учнів у любові до рідної природи та усвідомленні важливості охорони навколишнього середовища. В учнів на початку навчання ще немає чітких поглядів та переконань, тому вчителю потрібно допомагати їм розвивати мислення та екологічну культуру. Метою є виховання у дітей почуття особистої відповідальності за все живе на планеті та постійна турбота про збереження природи. Ці цінності мають стати не лише частиною навчальної програми, але й рисами характеру кожного учня. Тому уроки предмету «Я досліджую світ» мають бути активними, цікавими та дуже наближеними до життя, а навчальний матеріал повинен бути не перенасиченим зайвою інформацією, яку діти не зможуть сприйняти.

На думку В.О. Сухомлинського, сама по собі природа не розвиває і не виховує. Залишивши дитину наодинці з нею, годі сподіватись, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумною, глибоко морально, непримиренною до зла. Ми з ним згодні, бо тільки активна взаємодія з природою здатна виховувати найкращі людські якості. Важливо формувати у дітей зміцнене та пильне ставлення до навколишнього середовища ще з раннього віку. Крім того, важливо, щоб дитина виростала культурною, толерантною та ввічливою, проявляючи повагу до звичаїв та традицій, які вона спостерігає в сім'ї або у суспільстві.

Щоб визначити, яке ставлення до навколишнього середовища в учнів 3-4 класів, ми проведемо анкетування, в якому є 5 запитань.

Анкета 1

1. Якою мовою Ви розмовляєте?
А) українською; Б) російською; В) англійською; Г) інша відповідь.
2. Чи турбуєтесь Ви про природу?
А) звичайно; Б) іноді; В) ні; Г) інша відповідь.
3. Ви знаєте, які представники Червоної книги є у вашій місцевості?
А) так; Б) ні; Г) інша відповідь.

4. Як часто ви виходите на прогулянку в парк, ліс, поле?

А) часто; Б) іноді; В) ніколи; Г) інша відповідь.

5. Чи знаєте ви українські вірші, в яких описана краса природи?

А) так; Б) ні; В) інша відповідь.

Результати проведених методик заносимо в таблиці №№ 1-5.

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Початковий				
Середній				
Високий				
Усього				

Таблиця 1 відображає рівень сформованості стану сприйняття навколишнього світу та ставлення до нього за результатами анкети 1 методики №1.

Методика 2 спрямована на дослідження усвідомлення національно-етнічної належності.

Коли ми говоримо про етнічну ідентичність, головний акцент робимо на усвідомленій належності до культурної спільноти. Тобто етнічна ідентичність - це стан процесу ідентифікації особи (на певний момент часу), яка крім власної індивідуальної неповторності усвідомлює свою належність до певної культурної спільноти і пов'язана з нею почуттям солідарності через спільні цінності та погляди. Національна ідентичність - це та сама етнічна ідентичність, якщо, звісно, нація етнічна, або, як її називав Майнеке, «культурна», до якої додається усвідомлення спільності політичних інтересів. Якщо ж нація не базується на етнічній основі, а є суто політичним об'єднанням, в такому випадку крім усвідомлення політичних інтересів членами нації слід звернути увагу на те, що етнічна культура, характерна для

етнічної нації, заміщається національною культурою, яка включає в себе політичну культуру та універсальну культуру спілкування між етнічними групами, які складають цю націю. Тож, для того, щоб визначити який рівень усвідомлення національно-етнічної належності в молодших школярів, ми проводимо анкетування.

Анкета 2

1. Яка мова тобі найбільше подобається?
А) українська; Б) російська; В) англійська; Г) інша відповідь.
2. Чи знаєш ти українські казки, байки, вірші?
А) так; Б) ні; В) інша відповідь.
3. Який український поет чи поетеса тобі найбільше подобається?
4. Чи знаєш ти біографію свого улюбленого поета?
5. Яких видатних діячів України ти знаєш?

Таблиця 2 відображає рівень сформованості стану усвідомлення національно-етнічної належності за результатами анкети 2 методики №2.

Методика 3. Спрямована на дослідження ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти.

О. Довженко казав, що народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців. Абсолютно з ним згодна. Якщо народ не знає своєї історії, він подібний на сліпця. Без усвідомлення свого минулого неможливо налагодити планування майбутнього або виховувати наступне покоління. Хто не знає свого минулого, не заслуговує на світле майбутнє. Дуже важливо, щоб кожна особа знала та берегла свою історію, історію своїх предків. Знання історії є ключем до життя. Через історію ми отримуємо відомості про минулі покоління, про їхні боротьби за свободу та незалежність. Це важливо пам'ятати та ділитися цими знаннями. Нам необхідно знати історію не лише

своїх предків, але й своєї країни, міста або села, свого народу. Тож, для того, щоб перевірити ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти, ми пропонуємо провести анкетування.

Анкета 3

1. Як називається країна, в якій ти живеш?
2. Як називається твоє село?
3. Чи знаєш ти історію його створення?
А) так; Б) ні; В) інша відповідь.
4. Чи є пам'ятки в твоєму селі?
А) так; Б) ні; В) не знаю; Г) інша відповідь.
5. Ти знаєш українські звичаї та традиції?
А) так; Б) ні; В) деякі; Г) інша відповідь.
6. Чи є у вас в сім'ї рід або історія, яка передається з покоління в покоління.
А) так; Б) ні; В) інша відповідь.

Таблиця 3 відображає рівень сформованості ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти за результатами анкети 3 методики №3.

Методика 4. Спрямована на дослідження ставлення до представників інших націй, національностей.

Україна, як держава, забезпечує всім своїм народам, національним групам та громадянам, що проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права через Конституцію та закони. Дискримінація на основі національності заборонена і карається відповідно до закону. Держава забезпечує всім національним меншинам право на національно-культурну автономію, включаючи користування рідною мовою та її вивчення в державних навчальних закладах або через національні культурні організації, розвиток національних культурних традицій,

використання національної символіки, святкування національних свят, вільне відтворення своєї релігії, доступ до літератури, мистецтва, засобів масової інформації, створення національних культурних та освітніх установ, а також будь-яку іншу діяльність, яка не суперечить законодавству. Але все ж таки є декілька випадків прояву нетолерантного ставлення до національних меншин, і саме тому формувати позитивне ставлення до представників різних національностей потрібно починати з молодших школярів. Саме тому, пропонуємо провести анкетування, щоб дізнатися, яке ставлення в дітей до представників інших національностей.

Анкета 4

1. Діти яких національностей навчаються у вас в класі?
А) українці; Б) росіяни; В) англійці; Г) інша відповідь.
2. Що тобі подобається в їх національності?
А) мова; Б) культура; В) зовнішність; Г) інша відповідь.
3. Чи знаєш ти їх мову?
А) так; Б) ні; В) інша відповідь.
4. Чи знайомий ти з їх традиціями?
А) так; Б) ні; В) інша відповідь.
5. Як ти ставишся до осіб іншої національності?
А) позитивно; Б) негативно; В) інша відповідь.

Таблиця 4 відображає рівень сформованості ставлення до представників інших націй, національностей за результатами анкети 4 методики №4.

Методика 5. Спрямована на дослідження патріотичних почуттів та патріотичної свідомості.

На сьогоднішній день набуває особливого значення формування у наших громадян національної свідомості, патріотизму та відданості Вітчизні, виховання молоді, яка готова активно працювати на благо рідного народу. Основна мета патріотичного виховання на сучасному етапі - становлення

громадянина-патріота, який буде готовий самовіддано розбудувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову державу. Для того, щоб визначити рівень патріотичної свідомості, проведемо анкетування.

Анкета 5

1. В якій країні ти б хотів жити?
2. Чи знаєш ти українську державну символіку ?
3. Чи знаєш ти історію свого народу?
4. Які почуття у тебе викликає слово «Батьківщина»?
5. Чи пишаєшся ти тим, що ти українець/українка?
6. Чи відчуваєш особливі емоції, коли чуєш гімн України?
7. Яку мову ти вважаєш рідною?

Таблиця 5 відображає рівень сформованості стану патріотичних почуттів та патріотичної свідомості за результатами анкети 5 методики №5.

2.2. Стан дослідження формування національної свідомості учнів початкової школи

Анкетуванням було охоплено 27 учнів 3-4 класів, було 5 анкетувань за різними напрямками, щоб більш детально визначити, який рівень національної свідомості особистості. З метою дослідження стану проблеми формування національної свідомості молодших школярів, ми провели першу методику, що спрямована на сприйняття навколишнього світу та ставлення до нього. Дітям пропонується відповісти на запитання анкетування, в якому 5 запитань.

На констатувальному етапі експерименту ми отримали наступні показники:

1. На питання «Якою мовою Ви розмовляєте?» - 20 % відповіли, що розмовляють українською, 65 % змішаною а це значить , що більшість учнів розмовляє на своїй рідній мові. 15% - російською, це меншість.

Отже більшість учнів все ж таки розмовляють українською мовою і їм це дуже подобається, бо вони вважають, що це наймелодійніша мова. А меншість учнів розмовляють навіть не російською, а на російському суржику, це зв'язано з тим, що вони виростили в російськомовному середовищі, і майже всі члени сім'ї спілкуються на російському суржику, але діти зацікавлені у вивченні української мови і це є дуже добре.

2. «Чи турбуєтесь Ви про природу?». 60% відповіли, що вони турбуються про природу, 30% учнів, зазначили, що турбуються про природу іноді, і 10% зазначили, що зовсім не піклуються про природу.

На жаль, не у всіх учнів існує позитивне відношення до природи. Але все таки більшість учнів турбуються про природу, вони розповідали, як годують взимку пташок, допомагають батькам огороджувати та саджати дерева, в лісі не сміять, допомагають прибирати на ставках, деякі учні роблять це завжди, а деякі – рідко. Але є і такі, що зовсім не піклуються про природу, вони вважають, що це зовсім не цікаво і вимагає багато часу.

3. «Ви знаєте, які представники Червоної книги є у вашій місцевості?». На це питання 45% відповіли, що знають представників Червоної книги і знають, що це дуже рідкісні види рослин та тварини. 35% відповіли, що знають частково, що в їх місцевості є представники рослинного світу, які занесені до Червоної книги, а 20% зазначили, що не знають.

4. «Як часто ви виходите на прогулянку в парк, ліс, поле?» - 60% учнів відповіли, що часто гуляють по парку і в лісі, 35% - іноді гуляють у парку, 5% зазначили, що такої можливості у них немає, тому в лісі вони бувають дуже рідко. Взагалі діти дуже люблять гуляти на свіжому повітрі, а ходять на прогулянку в парк чи в ліс по гриби та ягоди з батьками, ми живемо в місцевості, що нас з усіх сторін оточує ліс, тому діти дуже люблять прогулянки в лісі, бо звикли до них з дитинства.

5. «Чи знаєш ти українські вірші, в яких описана краса природи?» - 5% учнів відповіли, що чули і читали не один раз вірші про природу, а також читали твори в яких оспівується краса природи. - 75% назвали вірші Т.Г.Шевченка «Садок вишневий коло хати», «Рече та стогне Дніпр широкий». Не змогли назвати вірші 20%

Отже, більшість учнів вже мають позитивне ставлення до навколишнього середовища, хоча це ще не є повністю усвідомленою позицією. Вони розуміють важливість турботи про навколишнє середовище.

Друга методика спрямована на дослідження усвідомлення національно-етнічної належності. Щоб дізнатися, як учні молодших класів усвідомлюють національно-етнічну належність, ми провели анкетування 2.

В ході анкетування ми отримали такі результати.

1. На питання «Яка мова тобі найбільше подобається?» - 74 % вибрали українську, 10% - російську, 16% - не можу визначитись
2. На друге запитання «Чи знаєш ти українські казки, байки, вірші?» - 80% вибрали так, а 20 % вибрали іншу відповідь і написали, що вони знали український вірш, але забули.
3. На третє запитання «Який український поет чи поетеса тобі найбільше подобається?» - 40% написали Т.Г.Шевченка, 20 % вибрали О.Пчолку, 10% обрали І.Франка, 30% - Лесю Українку.
4. На питання «Чи знаєш ти біографію свого улюбленого поета?» - лише 40 % відповіли, що знають біографію улюбленого поета, а інші 60 відповіли, що не знайомі з біографією.
5. Останнє питання звучало так: «Яких видатних діячів України ти знаєш?» - ми отримали такі результати: 50% - Т.Г. Шевченко, 20 % - О. Пчолка, 10% - І. Франко, 10% - Лесю Українку, 10% - Б.Хмельницький.

Учні мають добрі знання віршів та творів українських письменників, але, на жаль, не всі цікавляться деталями їхнього життя. Вони захоплені українською мовою та добре знають українські байки та вірші.

Третя методика спрямована на дослідження ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти. Щоб перевірити, як молодші школярі ставляться до історії та культури своєї національної спільноти, ми провели анкетування №3 і отримали такі результати:

1. Перше питання «Як називається країна, в якій ти живеш?» . Всі 100% відповіли , що живуть в Україні. Ніхто навіть не сумнівався, що відповідати, хоча учні 2 класу рік назад говорили, що країна називається (назвали своє село чи чи Київ, а зараз вони безпомилково відповіли на дане запитання.
2. Друге питання стосувалося місця проживання школярів «Як називається твоє село?» - 100 % - відповіли правильно. Всі учні знають назву населеного пункту , де вони живуть, та без помилок назвали його.
3. Наступне питання стосувалося історії «Чи знаєш ти історію його створення?» , тут ми отримали такі результати- 70 % знають історію , а 30 – не знають.
4. «Чи є пам'ятки в твоєму селі?» - 60 % відповіли, що в селі є пам'ятки, і 40% відповіли, що не знають.
5. На п'яте питання «Ти знаєш українські звичаї та традиції?» всі учні відповіли позитивно, у кожного в сім'ї є традиції які вони святкують кожен рік.
6. І на останнє питання «Чи є у вас в сім'ї річ або історія, яка передається з покоління в покоління?» - 10 % відповіли так, а інші 90 % сказали , що не має.

Після аналізу результатів третього анкетування нам стало зрозуміло, що більшість учнів мають загальне уявлення про історію, але значна кількість не володіє необхідними знаннями. Тому важливо активно шукати та представляти цікаву інформацію про історію України та надавати завдання для домашнього опрацювання, щоб діти могли спілкуватися з батьками,

бабусями та дідусями і вивчати історію та традиції свого рідного села. Усі учні розмірковували над останнім питанням і заявили, що тепер у них буде нащадкам що передати, як річ, так і історію, що буде передаватися з покоління в покоління.

Четверта методика спрямована на дослідження ставлення до представників інших націй, національностей. Провівши анкетування, ми отримали такі результати:

1. На перше запитання «Діти яких національностей навчаються у вас у класі?» - ми отримали ось такі результати: 94% - українці, 6% - інших національностей.

2. На друге запитання «Що тобі подобається в їх національності?» ми отримали такі результати: 30% - зовнішність, 25% - традиції, 25% - культура, 20% - мова.

3. На питання «Чи знаєш ти їх мову?» 94% відповіли, що не знають, 6% - знають.

4. На питання «Чи знайомий ти з їх традиціями?» 54% учнів відповіли, що знайомі, а 46% - ні.

5. На останнє запитання «Як ти ставишся до осіб іншої національності?» майже 74% відповіли, що ставляться позитивно, до осіб інших національностей, а 26% - негативно.

Після проведення четвертого анкетування за визначеною методикою можна зазначити, що більшість учнів з проявом позитивної цікавості взаємодіють з учнями інших національностей. Вони обмінюються своїми традиціями та історіями, і це є джерелом зацікавленості для них. Проте є також ті, хто має негативне ставлення до осіб інших національностей. Саме тому для вчителя важливо формувати у дітей позитивне ставлення до представників інших національностей.

І остання методика, яку ми досліджували, це методика №5, яка спрямована на дослідження патріотичних почуттів та патріотичної

свідомості. В ході дослідження ми провели анкетування, в якому було 7 питань на самостійну відповідь. Ми отримали такі результати:

1. На питання «В якій країні ти б хотів жити?» 70 % учнів відповіли, що хочуть жити в Україні, 10% - Англії, 7%- Франції; 7% -Японії; 6% - Грузії.
2. На друге питання «Чи знаєш ти українську державну символіку?» - 90% відповіли так, а 10% - не знають.
3. На третє питання «Чи знаєш ти історію свого народу?» - 36% відповіли, що знають 64% - не знають.
4. На четверте питання «Які почуття у тебе викликає слово «Батьківщина»? було дуже багато різних відповідей, найбільший відсоток 45% - любові, 20%- щастя, 15%- мужності, 6%- спокою, 6% - вірності, 6% - турботи, 2% - ніжності.
5. На п'яте запитання «Чи пишаєшся ти тим, що ти українець/українка?» - більшість учнів , а саме 90% написали , що пишаються, а 10%- ні.
6. «Чи відчуваєш особливі емоції, коли чуєш гімн України?» - 88% - так, 12% - ні.
7. І на останнє запитання «Яку мову ти вважаєш рідною?» відповіли - 90% - українську, 6%- національну, 4% - російську.

Після проведення останнього опитування, присвяченого патріотичним почуттям, було виявлено, що більшість учнів вважають себе патріотами своєї рідної країни, України. Їхні знання поки що обмежені, але вони проявляють зацікавленість у вивченні нового. Вчителю варто продовжувати розвивати та збагачувати знання учнів про Україну, її історію, традиції, звичаї та культуру. Діти розуміють, що Україна — це наша спільна батьківщина, але їм потрібна допомога та підтримка для формування позитивного ставлення до неї.

Провівши аналіз отриманих показників, ми провели формуючу частину дослідження, включивши в процес формування національної

свідомості ряд заходів, що спираються на психолого-педагогічні засади, (описані в методичних рекомендаціях.) Після цього повторили анкетування, тестування і опитування та порівняли результати:

Рівень сформованості стану сприйняття навколишнього світу та ставлення до нього.

За результатами анкет методики №1

Анкета 1

Якою мовою розмовляєш?

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Укр.		20 %		45 %
Зміш.		65 %		45 %
Рос.		15 %		10%
Усього				

Отримані результати анкетування показують, що після проведення ряду заходів етнографічного характеру ставлення до мови змінюється.

Анкета 2

Чи турбуєтесь Ви про природу?

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Так		60 %		65 %
Частково		30 %		30 %
Ні		10 %		5%
Усього				

В даному випадку ми бачимо, що на ставлення до природи впливають заходи екологічного характеру, що проводились впродовж навчального року.

Анкета 3

Які представники Червоної книги є у вашій місцевості?

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Знають		45 %		50 %
Частково		35%		35 %
Не знають		20 %		15%
Усього				

Різниця в знаннях рослинного світу, що занесений в Червону книгу регіону, пов'язана з проведенням ряду заходів, спрямованих на вивчення природи рідного краю.

Анкета 4

«Як часто ви виходите на прогулянку в парк, ліс, поле?»

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Часто		60%		65 %
Іноді		35%		30 %
Рідко		5 %		5%
Усього				

Показники даного анкетування показують скоріше ступінь можливостей ніж бажань дітей, але разом з тим показники констатуючого етапу спонукали класоводів до організації екскурсій у природу.

Анкета 5

«Чи знаєш ти українські вірші в яких описана краса природи?»

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Знаю більше 3-х		5%		10 %
Тільки Шевченка		75%		85 %
Не можу згадати		20 %		5%
Усього				

Різниця у показниках має місце і пов'язана з акцентацією уваги вчителів на формуванні конкретних знань в учнів.

Друга методика спрямована на дослідження усвідомлення національно-етнічної належності.

Анкета 1

«Яка мова тобі найбільше подобається?»

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Українська		74%		80%%
Не можу визначитись		16%		15 %
Російська		10 %		5%
Усього				

Підвищення позитивного ставлення до української мови пов'язано, в першу чергу, з агресією росії по відношенню до України.

Анкета 2

«Чи знаєш ти українські казки, байки, вірші?»

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етапф	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Так		80%		85%%
Знав, але забув		20%		15 %
		%		%
Усього				

Зміни в знаннях пов'язані з акцентацією уваги на вивчення учнями конкретних літературних творів.

Анкета 3

«Який український поет чи поетеса тобі найбільше подобається?»

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етапф	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Т. Г. Шевченко		40%		43%%
О.Пчілка		20%		21 %
І.Франко		10%		10%
Леся Українка		30%		26%

Ставлення до поетів чи поетес залежить від здатності вчителя донести до учнів зміст того чи іншого твору.

Анкета 4

«Чи знаєш ти біографію свого улюбленого поета?»

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Знають		40%		42% %
Частково		45%		49 %
Не знають		15%		9%
		%		%

На нашу думку, різниця в показниках пов'язана з здатністю вчителя яскраво донести до учнів біографію поетів.

Анкета 5

«Яких видатних діячів України ти знаєш?»

Рівні	Число учнів			
	Констатуючий етап		Формуючий етап	
	Кількість учнів	%	Кількість учнів	%
Т. Г. Шевченко		50%		55% %
О.Пчілка		20%		21 %
І.Франко		10% %		14%
Леся Українка		20%		10%

Зміни в знаннях пов'язані з акцентацією уваги на вивчення учнями конкретних видатних діячів.

Отже, показники сформованості тих чи інших якостей демонструють їх залежність від наповненості навчально-виховного процесу відповідним змістом.

2.3 Методичні рекомендації з формування національної свідомості учнів початкової школи

Розширення патріотичних почуттів до своєї країни можливе через глибоке вивчення її історії, культури та традицій, знання про її етнічне походження, спадщину, духовність та особливості менталітету, а також через самопізнання і розвиток свого внутрішнього світу. Важливо, щоб кожен навчальний заклад сприяв формуванню у дитини громадянина-патріота України, який готовий брати на себе відповідальність за розвиток країни як суверенної, незалежної, демократичної, правової та соціальної держави. Він має працювати для забезпечення національної безпеки, сприяння єдності української політичної нації та побудови громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Вивчивши глибоко цю важливу проблему, провівши експериментальне дослідження теми, дозволимо собі сформулювати певні методичні рекомендації з формування національної свідомості учнів початкової школи.

Історія та культура. Необхідно включати в структуру уроку елементи вивчення історії та культури своєї країни. Розповідайте про визначних історичних подій, видатних особистостей, національні свята та традиції. Вивчайте твори національних письменників та поетів, які відображають дух і особливості вашої культури. **Використовувати доступні для дітей історичні факти про становлення держави, визначні події, видатних постатей, які сприяли розвитку національної свідомості.**

Мистецтво та народна творчість. Рекомендовано проводити майстер-класи з народних ремесел, вивчати традиційні народні пісні, танці, знайомитися з писанкарством, тощо. Організуйте екскурсії до історичних пам'яток, музеїв, народних звичаїв, щоб діти могли безпосередньо відчутти дух своєї культури. **Використовувати українське народне мистецтво, пісні, танці для розвитку емоційної прив'язки до культурної спадщини. Завдання:**

познайомити дітей з народними ремеслами, символікою, а також творчістю українських художників та композиторів.

Література та мова. Уроки рідної мови та літератури повинні включати твори українських письменників, народні казки, легенди, пісні, які допомагають учням усвідомити культурні цінності і традиції свого народу. Під час читання літературних творів активно обговорювати теми патріотизму, людяності, боротьби за свободу.

На відкриті уроки запрошуйте гостей - представників місцевих громадських організацій, істориків, митців, які могли б розповісти про культуру та традиції свого народу. Не забувайте підкреслювати важливість поваги до інших культур та традицій, вчить учнів розуміти та приймати різноманітність. Використовувати українське народне мистецтво, пісні, танці для розвитку емоційної прив'язки до культурної спадщини. Завдання: познайомити дітей з народними ремеслами, символікою, а також творчістю українських художників та композиторів.

Організовувати шкільні заходи до важливих національних свят (День Незалежності, День Конституції, День Героїв), а також національних та народних свят (Різдво, Великдень, свято Івана Купала тощо). Під час таких свят проводити тематичні виховні години, вистави, конкурси, флешмоби, що сприяють вихованню гордості за національні традиції.

Створювати умови для учнів для участі в конкурсах, виставках малюнків, на яких діти можуть виразити своє розуміння теми "Моя Батьківщина", "Україна в моєму серці", "Культура та традиції мого народу".

Організовувати екскурсії до музеїв, історичних пам'яток, місцевих культурних об'єктів, що дозволяють поглибити знання про національну спадщину.

Проекти та творчі завдання. Залучайте учнів до створення проектів, презентацій, малюнків, які відображають національну культуру та історію. Крім того, проекти на тему "Історія моєї родини", "Мій край", "Герої моєї

землі" допоможуть дітям особисто долучитися до процесу вивчення національної культури.

Систематично використовувати народні казки, прислів'я, пісні, легенди під час уроків літератури, музики і навіть на уроках рідної мови. Це дозволяє учням не лише вивчати рідну мову, а й відчутти дух національної культури.

Організовувати уроки, на яких діти знайомляться з українськими ремеслами (вишивка, гончарство, писанкарство) та створюють власні вироби. Це сприятиме розвитку творчих здібностей учнів, а також дасть змогу поглибити їхнє розуміння українських традицій.

Включення елементів вивчення історії та культури своєї країни в уроки має низку вагомих переваг. По-перше, це допомагає учням зрозуміти коріння та еволюцію сучасної національної ідентичності. Вивчення історичних подій, традицій, творчості видатних постатей, архітектурних шедеврів та інших аспектів культури допомагає усвідомити своє місце у великій історичній та культурній спадщині своєї країни.

По-друге, вивчення історії та культури сприяє розвитку аналітичного мислення, критичного мислення та вміння критично оцінювати події та явища. Учні вивчають не лише факти, але й розуміють причинно-наслідкові зв'язки, вплив історичних подій на сучасний світ, та оцінюють різноманітні точки зору.

По-третє, вивчення історії та культури допомагає школярам розвивати почуття патріотизму та гордості за свою країну. Вони відчують себе частиною великої спадщини, що зміцнює їхню зв'язок з батьківщиною та мотивує берегти та розвивати її.

Наведемо кілька прикладів.

Урок "Української мови"

Вивчення народних казок, легенд, та оповідань як засобу вивчення української мови та знайомства з традиціями та культурою України.

Пояснення значення національних символів, які використовуються в українській мові (наприклад, прапор, герб, гімн).

Урок "Мистецтва":

Вивчення творів українських художників і майстрів народної творчості, таких як Петро Лисенко, Тарас Шевченко, Іван Козакевич.

Малювання пейзажів або створення народних вишивок за зразками українського народного мистецтва.

Урок "Історії"

Вивчення історії України через події, пов'язані з основними історичними періодами, такими як Київська Русь, Гетьманщина, часи Австро-Угорської імперії та Радянський союз.

Розповідь про видатних історичних особистостей України, таких як Княгиня Ольга, Богдан Хмельницький, Леся Українка.

Урок "Музики".

Розучування українських народних пісень та знайомство з музичними інструментами, такими як бандура, кобза, трембіта. Спільне виконання українських народних пісень та танців на уроці музики.

Це можуть бути такі народні дитячі пісні:

Ой, у лузі калина

Ой, на горі жито

Пісня лисички

Два веселі гуси

Подольночка

Ой, заграйте, дударики

Вийди, вийди, сонечко

Два півники

Урок "Географії".

Вивчення географічного положення України, її природних умов, рельєфу, клімату та різноманітних природних багатств. Розповідь про туристичні об'єкти, пам'ятки архітектури та історичні місця України.

Ці приклади демонструють, як можна інтегрувати елементи вивчення історії та культури своєї країни у різні навчальні предмети у початковій школі, щоб діти могли осягнути та зрозуміти багатство своєї національної спадщини.

Навчання українській мові повинно сприяти формуванню національно-мовної ідентичності, що передбачає не лише володіння мовою, а й активне використання, захист, розвиток та поширення її. Самосвідоме ставлення до мови є ключем до утвердження національної самостійності України.

На уроках читання або літературного читання важливо вивчати твори українських дитячих письменників, таких як Олександр Довженко, Володимир Сосюра, Іван Франко. Приділяти увагу читанню народних казок, легенд та оповідань, які відображають дух та культуру рідного краю.

Під час вивчення букв на уроках української мови можна подавати малюнки-ілюстрації, що стосуються української культури та народу, архітектури, міст, визначних пам'яток. Приводити приклади, які пов'язані з історією України (князі, вишивка, українська хата).

Значне місце маємо відводити вивченню віршів та прозових творів українських письменників, які присвячені рідному краю або його мешканцям. Проводити аналіз текстів, що описують природну красу та культурні особливості рідного краю.

Під час проведення уроків творчості або малювання обов'язково звертаємося до ілюстрацій українських казок та оповідань, які розповідають про життя та природу рідного краю, працюємо над створенням малюнків, що відображають атмосферу та видатні місця рідного міста чи села.

На уроках музичного мистецтва особливу увагу маємо приділяти вивченню українських народних пісень, які відображають дух та традиції рідного краю, виконанню музичних композицій, які мають відношення до історії або культурних особливостей рідного міста чи села. Це можуть бути такі пісні:

Цікавим та пізнавальним буде впровадження проведення драматизацій українських казок та легенд, які є частиною літературної спадщини рідного краю. Використовуючи ляльковий театр, заохочувати до участі у грі в ролі персонажів українських літературних творів, це дозволяє учням відчувати себе частиною своєї культурної спадщини.

Приведемо приклад драматизації для учнів.

Ці приклади демонструють, як можна використовувати літературну спадщину рідного краю для розширення знань та формування ціннісних орієнтирів учнів у початковій школі.

Проведення козацьких заходів або ігор, спрямованих на поліпшення фізичного стану та глибоке вивчення історії козацтва, може включати в себе різноманітні активності, такі як змагання зі стрільби з лука чи мушкетів, військові стратегічні ігри, традиційні козацькі вправи та спортивні змагання у стилі козацьких походів.

Важливість таких заходів полягає, насамперед, у збереженні та популяризації культурної спадщини козацтва. Вони дають можливість учасникам не лише покращити свою фізичну форму через активний спосіб життя, але й глибше вивчити історичний контекст, в якому діяли козаки. Це сприяє формуванню поваги до минулого, розвитку патріотизму та національної свідомості. Крім того, такі заходи сприяють спілкуванню та формуванню командного духу серед учасників, що є важливим аспектом не лише для спортивних, але й для соціальних та професійних сфер життя. Ці рекомендації допоможуть створити цікаве та насичене освітнє середовище, сприяючи формуванню національної свідомості учнів початкової школи.

Виховання через приклад.

Роль вчителя. Вчитель повинен бути прикладом для учнів у повазі до культури, мови, традицій. Важливо, щоб педагог сам демонстрував патріотизм, шану до рідної мови і культури, активно використовував у своїй роботі національні символи та традиції.

Спільні родинні заходи. Залучення батьків до організації національних свят, культурних заходів, волонтерських ініціатив сприяє формуванню у дітей патріотичного ставлення не лише до школи, але й до родини та громади. Батьки можуть розповісти дітям історії родини, традиції свого роду, тим самим передаючи знання та досвід поколінь.

Розвиток критичного мислення та самопізнання.

Використання інтерактивних методів. Оскільки діти в початковій школі ще не здатні глибоко осмислювати абстрактні концепції, важливо використовувати інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, діалоги, казки та ситуаційні задачі, що дозволяють дитині у доступній формі осмислювати поняття національної ідентичності, історії, культури.

Обговорення важливих тем. Проводити заняття, де учні можуть вільно висловлювати свої думки, що стосуються національних тем, громадянської відповідальності, патріотизму, наприклад, у вигляді дискусій, "круглих столів", творчих завдань.

Формування емоційно-ціннісного ставлення до рідної країни.

Аналіз національних символів. Проводити заняття, на яких учні дізнаються про національні символи — герб, прапор, гімн України, їх значення. Діти повинні розуміти, чому ці символи важливі для національної ідентичності та гордості.

Патріотичне виховання через творчість. Окрім стандартних методів, важливо заохочувати дітей до творчих виразів патріотичних почуттів через малюнки, вірші, пісні, театралізовані вистави, що дозволяють виявити свою любов до Батьківщини.

Індивідуальний підхід до кожного учня.

Мотивація та заохочення. Під час роботи з дітьми важливо застосовувати індивідуальний підхід, враховуючи рівень знань, інтереси та здатність учнів до сприйняття культурних та історичних матеріалів. Заохочення і підтримка допомагають створити атмосферу, у якій кожен учень відчуває себе частиною національної спільноти.

Тематичні дослідження. Заохочувати учнів до самостійних досліджень національних тем, наприклад, про історичні постаті, видатні події в історії України. Це дасть можливість дітям глибше осмислити культурну спадщину та розвивати свої дослідницькі навички.

Отже, щоб формувати національну свідомість особистості, важливо сприяти єднанню національних та загальнолюдських цінностей, сприяти духовній рівності, взаємоповазі та толерантності.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі на методологічному, теоретичному та методичному рівнях представлено узагальнення і запропоновано конкретизоване розв'язання наукової проблеми, а саме: врахування психолого-педагогічних засад формування національної свідомості учнів початкової школи в сучасних умовах.

Перед роботою були поставлені наступні завдання:

Завдання № 1 - теоретично проаналізувати чинники формування національної свідомості.

У цьому контексті ми розглянули теоретичні підходи до розуміння національної свідомості, а також практичні методи та стратегії, які можуть бути використані вчителями та педагогами для ефективного впливу на цей процес.

Провели теоретичний огляд формування національної свідомості учнів початкової школи, заснований на комплексному підході, що охоплює психологічні, педагогічні та соціологічні аспекти. Розглянули теорії розвитку, такі як теорія соціокультурного розвитку В. В. Леонтєва та теорія психосоціального розвитку Е. Еріксона, котрі вказують на те, що формування ідентичності відбувається через взаємодію з соціальним оточенням та культурними нормами. Зробили огляд внеску в систему формування національної свідомості видатних культурних та освітніх діячів минулого, а саме: І. Вишенського, літописця Нестора, П. Могили, І. Борецького, О. Духновича, М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького та інші.

Схарактеризували та розкрили вплив Козацько-гетьманської епохи, що гарантувала вільній країні розвиток національної педагогічної теорії і практики, породила незвичайний феномен — козацьку педагогіку.

Визначили та провели аналіз педагогічного спадку видатного українського філософа-просвітителя і поета другої половини 18 століття,

який відстоював твердження, що простий народ здатен до самостійної педагогічної творчості, говорячи: «Правильне виховання криється в природі самого народу, як вогонь і світло в кремені». (Г.С. Сковорода)..[42]

Визначили внесок О. Духновича, що полягав у захисті національних прав карпато-руського народу та в пробудженні національної свідомості русинів.

Особливу увагу зацентували на значенні геніального поета, художника Т.Г. Шевченка, який все життя боровся за відродження національної ідеї, національного виховання. Він був першим, хто об'єднав українців у боротьбі за національне відродження через свої поетичні твори.

Розглянули особливості формування національної свідомості учнів початкової школи.

Визначили базові підходи в формуванні національної свідомості учнів початкової школи, а саме:

- ігровий підхід передбачає використання ігор, казок, пісень та інтерактивних методів, що допомагає учням засвоювати національні цінності та традиції легко та ефективно;
- ознайомлення з національними символами (прапор, герб, гімн) та участь у національних обрядах і святкуваннях сприяють формуванню національної ідентичності;
- інтердисциплінарний підхід передбачає залучення різних предметів навчання (історія, література, мистецтво, мова) до процесу формування національної свідомості, допомагає учням отримати комплексне уявлення про свою культуру та історію.

Визначили місце рідної мови і літератури та встановили, що вони сприяють не лише розвитку мовлення, а й формуванню в учнів поваги до власної мови і культури.

Схарактеризували толерантність та взаєморозуміння як якості, що допомагають розвивати в учнів уміння розуміти і поважати інші культури і традиції, але при цьому зберігати власну ідентичність.

Завдання № 2 - дослідити стан формування національної свідомості в практиці роботи початкової школи.

Для виявлення стану сформованості національної свідомості учнів початкової школи згідно з метою дослідження були вирішені такі завдання емпіричного етапу дослідження:

1. Розроблені анкети для опитування педагогів початкової школи.
2. Підібраний діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості складових компонентів національної свідомості в учнів 3-4-х класів з урахуванням критеріїв та показників досліджуваного явища.
3. Виокремлена контрольна та експериментальна групи.
4. Проаналізовані отримані результати дослідження

Відповідно до окреслених завдань емпіричного етапу дослідження та з метою з'ясування стану сформованості якостей, що характеризують національну свідомість, проведено ряд методик, що включали: анкетування, тестування, спостереження.

Кожна з методик передбачала дослідження стану сформованості певних аспектів, що характеризують національну свідомість, а саме:

Методика 1 Спрямована на дослідження стану сприйняття навколишнього світу та ставлення до нього та включала проведення анкетувань.

Методика 2 Спрямована на дослідження усвідомлення національно-етнічної належності.

Методика 3. Спрямована на дослідження ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти.

Методика 4. Спрямована на дослідження ставлення до представників інших націй, національностей, за наступними питаннями:

Методика 5. Спрямована на дослідження патріотичних почуттів та патріотичної свідомості.

Результати заносились у таблиці, що дало можливість провести порівняльний аналіз результатів сформованості національної свідомості на констатувальному та формувальному етапах.

Завдання № 3 - розробити рекомендації вчителю початкової школи по формуванню національної свідомості учнів.

Вивчивши проблему, провівши експериментальне дослідження теми, ми розробили методичні рекомендації з розвитку національної свідомості учнів початкової школи, що впливають з базової мети виховання, а саме: формування громадянина-патріота України, який готовий брати на себе відповідальність за розвиток країни як суверенної, незалежної, демократичної, правової та соціальної держави. Він має працювати для забезпечення національної безпеки, сприяння єдності української політичної нації та побудови громадянського миру й злагоди в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: Затвердж. Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392.
2. Концепція національно-патріотичного виховання молоді, затверджена наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України від 27.10.2009 № 3754/981/538/49
3. Лист МОН України «Про національно-патріотичне виховання у закладах освіти у 2019/2020 навчальному році».
4. Абасалієва О. М. Особливості національної самосвідомості у дітей молодшого шкільного віку / О. М. Абасалієва / Психологія і особистість. – 2016. – № 2– С. 62-70. 4.
5. Андрієвська В. М. Мультимедійні технології у початковій ланці освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2016. № 2(16).
6. Бадюк І. Сучасний погляд на національне виховання / Ірина Бадюк / Школа. – 2009. – № 4. – С. 74-76.
7. Бібік Н.М. Нова українська школа: Порадник для вчителя. К. : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
8. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. Посіб. / Іван Дмитрович Бех. – К. : ІЗМН, 2018. – 204 с.
9. Бех. І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. *Рідна школа*. 2015. № 1-2. С. 3–6

10. Відмиш Л. І. Система національного виховання: шляхи та засоби реалізації / Л. І. Відмиш / Виховна робота в школі. – 2011. – № 8. – С. 7-9.
11. Волин О. В. Національне виховання – невід'ємна складова гармонійного розвитку особистості / О. В. Волин / Виховна робота в школі. – 2012. – № 4. – С. 2-4.
12. Гавриш Н. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. Дошкільне виховання, 2015. № 8. С. 2–7.
13. Гарнійчук В. Сутність і структура патріотизму старших підлітків [Текст] / В. Гарнійчук // Управління освітою (Шкіл. Світ). – 2009. – № 20. – С. 22-23.
14. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне: Волинські обереги, 2021. 552 с.
15. Горшкова О. Громадянська освіта: проблеми й методичні пошуки// Шкільний світ, 2007 - № 9
16. Дем'янюк Т., Мельничук Л., Байрамова М. Духовно-моральне виховання особистості: інноваційний. Позакласний час. 2018. №11. С. 10-20.
17. Дем'янюк Т. Інноваційні технології громадянського виховання / Т. Дем'янюк // Директор школи. – 2008. – № 10. – С. 10-12.
18. Єдінова Н. Національне виховання / Н. Єдінова / Школа. – 2014. – № 8. – С.88-90.
19. Жадан М.Н. Виховуємо патріотів художнім словом //Вивчаємо українську мову та літературу.– 2012 - № 15
20. Зайченко І.В. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів/ І.В. Зайченко // 2-е вид. – К., «Освіта України», «КНТ», 2008. – 528 с.
21. Зайченко І.В. Історія педагогіки/ І.В. Зайченко //навч.посібн. – К.: Видавн. Дім «Слово», 2010. – 624с.

22. Захаренко С., Коваленко, О. Формування громадянина – патріота у педагогічній системі О.А.Захаренка / С. Захаренко, О. Коваленко // Рідна школа. – 2013. – № 6. – С. 36–40.
23. Зякун Т. Особливості формування національної свідомості молоді на сучасному етапі державотворення // Рідна школа – травень, 2006 с.10-14
24. Національна самосвідомість; Національна свідомість; Національна свідомість українців // Мала енциклопедія етнодержавознавства / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Упоряд. Ю. І. Римаренко та ін. — Київ: Генеза, : Довіра, 1996. — С. 103—105. — 942 с. — ISBN 966-507-016-9. — ISBN 966-504-001-4.
25. Ковальчук О.В. Основи формування національно свідомих громадян / О.В.Ковальчук / Початкова школа. – 2005.
26. Кравченко О. Виховання громадянина-патріота // Виховна робота в школі, 2007 - № 12
27. Коваль В. Уроки словесності в системі національно-патріотичного виховання // Рідна школа. – 1999. - № 6
28. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді.
29. Лист Міністерства освіти і науки України від 27.11.2014 р. «Про методичні рекомендації з патріотичного виховання».
30. Мартинець А.М. Сучасний урок зарубіжної літератури. Харків: Основа., 2005.
31. Мазуркевич О.Р. Рідне слово в концепції національної освіти / О.Р.Мазуркевич / Рідна школа. – 1993. - №9. – С.4-5.
32. Ми є. Були. І будем Ми! Виховання національної самосвідомості учнів засобами художньої літератури: навчально-методичний посібник / за ред. Н. Й. Волошиної. – К. : Ленвіт, 2003. – 215 с
33. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах – С. 1-30.

34. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручн.- К.: Грамота, 2012. 504 с.
35. Ступарик Б. М. Про мету національного виховання в Україні / Б. М. Ступарик // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 2. – С. 87-95.
36. Ступарик Б.М. Ідея національного виховання в українській педагогічній думці. / Б.М Ступарик /Нові технології навчання.-Науково-методичний збірник. Випуск 23 – С 186-203
37. Сутність Національного виховання як цілісної системи / С.Корпенчук / Теорія і методика вих.-ня: Навч. посіб. – К., 2005-с.7-23.
38. Пентилюк М.І., Окуневич Т.Г. Сучасний урок української мови. – Харків:Основа., 2007.
39. Тельмахович М.Г. Укр. Національне виховання/ М.Г. Тельмахович / Поч. школа-1993-№8. С.3-7
40. Шмалько Г. Національне виховання як цілісна система / Г. Шмалько // Рідна школа. – 2000. – № 7. – С. 32-33.
41. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори : у 2 т. / К. Д. Ушинський. – К. 1983. – Т.1: Теоретичні проблеми педагогіки. – 103 с
42. Фіцула М.М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 528 с.
43. Фрідріх А. В. Педагогічні умови формування національної самосвідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів: автореф. Дис. ... канд.. педагог. Наук: спец: “Теорія і методика виховання” 13.00.07. Інститут проблем виховання АПН України / А. В.Фрідріх. – К., 2006. – 21 с
44. Волинець І. М. Українознавчий аспект літературної освіти дошкільнят. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=5487 (дата звернення 24.07.2021)

45. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>
46. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154
47. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80#n10>
48. Лист МОН України «Про організацію національно-патріотичного виховання у дошкільних навчальних закладах» URL: <https://drive.google.com/file/d/0B3m2TqBM0APKMTZFNm9obmZoTjg/view>
49. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
50. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
51. Українські народні казки. URL: <https://kazky.org.ua/zbirky/ukrajinsjki-narodni-kazky>

ДОДАТКИ

Додаток 1

Приклади віршів для дітей українських поетів

ОРИСЯ КОШИКА ВЗЯЛА

Орися кошика взяла
в маленькі рученята,
і на базар вона пішла
до другої кімнати.

А перед тим, коли іти,
вона сказала діду,
що треба моркви принести
й картоплі для обіду.

Та ось вона уже біжить,
жаліється, хороша:
хотіла півника купить,
але нестало грошей. (В. Сосюра)

НАВЕСНІ

Надійшла весна прекрасна,
Многоцвітна, тепла, ясна,
Ніби дівчинка в вінку.
Ожили луги, діброви,
Повно гомону, розмови

І пісень в чагарнику. (І.Франко)

Українська народна казка

ЦАП ТА БАРАН

Був собі чоловік та жінка, мали вони цапа й барана. І були ті цап та баран великі приятелі — куди цап, туди й баран. Цап на город по капусту — і баран туди, цап у сад — і баран за ним.

— Ох, жінко,— каже чоловік,— проженімо ми цього барана й цапа, а то за ними ні сад, ні город не вдержиться. А збирайтесь, цапе й баране, собі з богом, щоб вас не було у мене в дворі.

Скоро цап та баран теє зачули, зараз із двору майнули. Пошили вони собі торбу та й пішли.

Ідуть та й ідуть. Посеред поля лежить вовча голова. От баран — дужий, та несміливий; а цап — сміливий, та не дужий:

— Бери, баране, голову, бо ти дужий.

— Ох, бери ти, цапе, бо ти сміливий. Узяли вдвох і вкинули в торбу. Ідуть та й ідуть, коли горить вогонь.

— Ходімо й ми туди, там переночуємо, щоб нас вовки не з'їли. Приходять туди, аж то вовки кашу варять.

— А, здорові, молодці!

— Здорові! Здорові!.. Ще каша не кипить — м'ясо буде з вас. Ох, так цап злякався, а баран давно вже злякався.

Цап і роздумавсь:

— А подай лишень, баране, оту вовчу голову! От баран і приніс.

— Та не цю, а подай більшу! — каже цап. Баран знову цупить ту ж саму.

— Та подай ще більшу!

Ох, тут уже вовки злякались: стали вони думати-гадати, як відціля втікати: «Бо це,— кажуть,— такі молодці, що з ними й голови збудешся,— бач, одну по одній вовчі голови тягають»

От один вовк і починає:

— Славна, братці, компанія, і каша гарно кипить, та нічим долить,— піду я по воду.

Як пішов вовк по воду: «Хай вам абищо, з вашою компанією!» Як зачав другий того дождати, став думати-гадати, як би й собі відтіля драла дати:

— Е, вражий син: пішов та й сидить, нічим каші долить; ось візьму я ломаку та прижену його, як собаку.

Як побіг, так і той не вернувся. А третій сидів-сидів:

— Ось піду лишень я, так я їх прижену.

Як побіг, так і той рад, що втік. То тоді цап до барана:

— Ох, нум, брате, скоріше хвататись, щоб нам оцю кашу поїсти та з куреня убратись.

Ох, як роздумавсь вовк:

— Е, щоб нам трьом та цапа й барана боятись? Ось ходім, ми їх поїмо, вражих синів!

Прийшли, аж ті добре справлялись, уже з куреня убрались, як побігли та й на дуба забрались. Стали вовки думати-гадати, як би цапа та барана нагнати. Як стали йти і найшли їх на дубі. Цап сміливіший — ізліз аж наверх, а баран несміливий — так нижче.

— От лягай,— кажуть вовки ковтунуватому вовкові,— ти старший, та й ворожи, як нам їх добувати.

Як ліг вовк догори ногами й зачав ворожити. Баран на гіллі сидить та так дрижить, як упаде, та на вовка! Цап сміливий не став міркувати, а як закричить:

— Подай мені ворожбита!

Вовки як схватились, так аж пили по дорозі закурились. А цап та баран безпечно пішли, та зробили собі курінь, та й живуть.

Додаток 2

Українська народна казка
«Рукавичка» (гра-драматизація)

Дійові особи:

Дід, Песик, Мишка, Жабка, Зайчик,
Лисичка, Вовк, Ведмідь, Кабан.

Зимовий ліс. В снігу – рукавичка.

Ведучий:

Раз дідусь йшов через ліс,
Песик з ним маленький біг.
Рукавичку дід згубив,
Деся в снігах її лишив.

(Іде. З 'являється мишка).

Мишка:

Я маленьке мишенятко,
Утекло від мами й татка.
В лісі добре — нема кішки. .
Де б погрітись мені трішки?

(Побачила рукавичку)

Ой, а хто отут живе?

(Зазирає до рукавиці)

Пусто... Нікого й просити...
Значить я тут буду жити.

(Ховається в рукавичку).

Жабка:

Хоч узимку жабки сплять,
Не заснуть мені ніяк.
Я побачу сніг-красу,
Всім сестричкам розкажу.

(Побачила рукавичку)

А хто, хто ось тут живе?
То прийміть в тепло й мене.

Мишка:

Шкряботушка-мишка я.
А яке твоє ім'я?

Жабка:

Жабка, жабка я мала.

Мишка:

Заходь, хатка не тісна.

Зайчик:

Холод в лапки допікає.
Де зігрітися шукаю.
Зимо.зимо не сніжи.
Ти зайчаті поможи.

(Побачив рукавичку)

Ой, а хто тут проживає?
Зайчик в лісі замерзає.

Мишка :

Мишка-шкряботушка.

Жабка:

Жабка-скрекотушка.

Зайчик:

То впустить і мене.

Жабка:

Та вже йди, мале.

Лисичка: *(прислухається)*

Десь розмовоньку я чую.

Може, вдасться, заночую.
Справді, тепла хатка є.
А хто, хто у ній живе?

Мишка:

Мишка-шкряботушка.

Жабка:

Жабка-скрекотушка.

Зайчик:

Зайчик-побігайчик.

А ти хто така?

Лисичка:

Лисичка-краса.

Відчиніть свою хатинку.

Запросіть хоч на хвилинку.

Мишка:

Щиро просимо, ходи.

Заховайся від біди.

Вовк:

Так метелиця гуде,

Що і вовка страх бере.

(Побачив рукавицю. Здивовано)

Рукавиця... Подивися!..

Хто сховався в ній, озвися.

Мишка:

Мишка-шкряботушка.

Жабка:

Жабка-скрекотушка.

Зайчик:

Зайчик-побігайчик.

Лисичка:

Лисичка-сестричка.

А ти хто такий?

Вовк:

А я вовк незлий.
Снігу гори намело —
Упустіть мене в тепло.

Лисичка:

Що ж, приймем?
Заходь скоріше,
Та сиди.
В кутку тихіше.

Кабан:

Добре жити поросятam —
Їх годують в теплих хатах.
Кабанові взимку лихо.

(Побачив рукавицю)

А хто, хто сидить тут тихо?

Мишка:

Мишка-шкряботушка.

Жабка:

Жабка-скрекотушка.

Зайчик:

Зайчик-побігайчик.

Лисичка:

Лисичка-сестричка.

Вовк:

Вовчик-братик.
А ти що за пан?

Кабан:

Я не пан.
Я кабан-іклан.
Змилуйтесь, впустіть
Хоч хвостик зігріть.

Вовк:

Знаєм лихо. Йди сюди.
Тільки скраєчку сиди.

Ведмідь:

Ну й мороз розперезався.
До барлоги аж дібрався.
Рукавичко? Ти чия?
Проживає тут звіря.

Мишка:

Мишка-шкряботушка.

Жабка:

Жабка-скрекотушка.

Зайчик:

Зайчик-побігайчик.

Лисичка:

Лисичка-сестричка.

Вовк:

Вовчик-братик.

Кабан:

Кабан-іклан.
А ти що за дід.

Ведмідь:

Я не дід.
Я ведмідь-набрід.
І мене прийміть.

Кабан:

Та в нас місця нема.
Рукавичка мала.
Ще розірветься, гляди.
Ми не впустим, не проси.

Ведмідь:

Пожалійте, бо біда.
Може добра є душа?

Колись може при нагоді
Й вам я стану у пригоді.

Лисичка:

Що ж робити?
Добре, йди.
Рукавиці не порви.

(Дідусь повертається з Песиком)

Дідусь:

Ніби йшов я, не дрімав.
Рукавичку не виймав.
Ніч стоїть вже на порозі.
Можу згинути в дорозі.
Жучко, жучко, виручай –
Рукавицю пошукай.
Не мине біда мене.
Баба з дому прожене.

Песик:

Шкода, шкода дідуся,
Рукавичка ж не стара.

(Іде, роздивляється)

Щось ворушиться... Впізнав!
Гав-гав, гав-гав,
Гав, гав, гав!

(Звірята розбігаються)

**Назва заходу: "День козака: веселе свято на честь героїв
минулого"**

Мета: Познайомити дітей з культурою і традиціями козацтва, стимулювати активний спосіб життя та командну роботу.

Час: 3 години

Місце: Велике поле або парк

Сценарій:

Вітальне слово. Організатори вітають дітей та розповідають про значення козацтва в історії України.

Тренувальні вправи. Діти розминаються та виконують козацькі вправи, такі як присідання, стрибки через скакалку та інші фізичні вправи.

Майстер-клас з майстрування козацьких прикрас. Діти мають можливість створити свої власні козацькі прикраси, такі як обручі з квітів або намиста з натуральних матеріалів.

Козацькі ігри. Ведучі проводять серію ігор, таких як змагання з ведення боротьби, перетягування канату, стрільба з лука (з безпечними стрілами) тощо.

Пікнік в стилі козацького вояків. Учні разом з батьками або організаторами готують традиційні козацькі страви, такі як борщ або гарбузовий пиріг, та проводять час на свіжому повітрі, обговорюючи свої враження від заходу.

Заключне слово та нагородження. Ведучі та організатори підводять підсумки заходу, вручають нагороди найактивнішим та найталановитішим учасникам, а також дякують усім за участь.

Сценарій заходу "Подорож у світ символіки: Українські народні символи"

Мета заходу: Ознайомлення учнів з основними символами України, підвищення патріотичних почуттів, формування уявлення про національну ідентичність.

Час проведення: 1-1,5 години

Необхідні матеріали:

Зображення національних символів України (прапор, герб, гімн, традиційний одяг, вишиванки тощо).

Малюнки, фотографії або репродукції художніх творів з національною тематикою.

Відео- або аудіоматеріали з національними піснями, музикою.

Місце для проведення презентацій та обговорень.

Хід заходу:

- Вітання. Ведучий вітає учасників та пояснює мету та завдання заходу.
- Знайомство з символікою України. За допомогою презентації або відеоматеріалів учасники ознайомлюються з основними символами України: прапором, гербом, гімном, традиційними символами (соняшник, калина, колосок, тризуб тощо).
- Обговорення символів. Учасники обговорюють значення та історію кожного символу, його роль у формуванні національної ідентичності.
- Творчі майстер-класи. Діти мають можливість взяти участь у творчих майстер-класах з виготовлення символів України: малювання прапора, вишивання традиційного орнаменту, виготовлення підвісок у вигляді тризуба тощо.
- Виступи та презентації. Діти можуть показати свої роботи, розповісти про свої враження та відчуття, пов'язані зі знайомством з національною символікою.

- Виконання національних пісень. Учасники разом співають улюблені народні пісні та гімн України.
- Завершення заходу. Підсумкове слово ведучого, підкреслення важливості вивчення та поваги до національної символіки, спільне фото учасників.